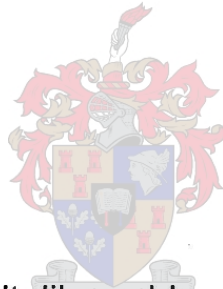

KLEOPATRA VII IN EGIPTEN EN SALOME ALEKSANDRA IN PALESTINA –

'n Kultuur-antropologiese studie van twee vroue uit die
Hellenistiese tydperk

deur

Letitia Rabie

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir
die graad in Magister in Lettere en Wysbegeerte (Ou Nabye
Oosterse Studie) aan die Universiteit van Stellenbosch

Studieleier:

Prof Johann Cook

November 1998

Ek, Letitia Rabie (4108108), die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie tesis vervat, my eie oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by eninge ander universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie

Datum: ... 24 . 11 . 98

OPSOMMING

Die Hellenistiese tydperk word beskou as die belangrikste tydperk in die geskiedenis van die wêreld. Die tydperk het begin met Aleksander die Grote se suksesvolle ekspedisies na die lande van die ONO in 330 vC en die onderwerping van die oorwonne volke.

Na die dood van Aleksander in 323 nC het sy opvolgers, die Diadoë, sy ryk verdeel. Ptolemeus het Egipte gekry en Seleukus het die oostelike deel insluitende Sirië gekry, terwyl die westelike deel na Lisimagus en Kassander gegaan het. Vir ±300 jaar het die Helleniste dié lande regeer, totdat die Romeine gedurende die laaste deel van die 1ste eeu vC, beheer oor die gebied verkry het.

Met die ooswaartse uitbreiding van die Grieke is 'n belangrike militêre en politieke hoogtepunt bereik waardeur die lande van die ONO met Griekse invloede in aanraking gekom het. Daar het 'n ontmoeting tussen die kulture van die Ooste en die Weste plaasgevind wat van deurslaggewende belang vir die kulturele, ekonomiese en religieuse ontwikkeling van Egipte en Palestina was. 'n Nuwe kultuur, nl. die Hellenisme, het uit die ontmoeting tussen die kulture van die Ooste en die Weste na vore getree.

Die Hellenisme het aanmerklike veranderinge in feitlik alle lewensfasette van die mense van Egipte en Palestina te weeggebring, aangesien die Helleniste 'n dominante rol in dié koninkryke gespeel het. Die Egiptenare sowel as die Jode is diep geraak deur die impak van die Hellenisme. Dit het 'n onuitwisbare invloed op hulle uitgeoefen en deur hulle op ons Westerse beskawing, bv. op die gebied van die wetenskap, religie en kultuur.

Sommige moderne historici is van mening dat die kulturele erfenis van die Hellenisme 'n oorbeklemtoning van dié aspek van die Hellenisme is en nie 'n geheelbeeld van die impak van die Hellenisme weergee nie. Sommige is bv. van mening dat die Hellenisme 'n grootskaalse eksploitasie van die volke van die ONO, terwille van ekonomiese voordeel, was. Hulle maak gebruik van nuutontdekte bronne in hulle holistiese ondersoek na die impak van die Hellenisme. Volgens hulle is die tradisionele aanvaarde mening van geskiedskrywers hoofsaaklik op eensydige, segmentariese ondersoeke, wat nie alle fasette van die impak ingesluit het nie, gebaseer.

Gedurende die laaste deel van die derde eeu vC het Kleopatra VII in Egipte regeer en Salome Aleksandra in die Hasmoniese Ryk in Palestina. Albei het met komplekse situasies binnelands sowel as met buitelandse druk, te doen gehad. Hulle het met diplomاسie, insig en wysheid opgetree terwille van die behoud van hulle koninkryke en in belang van hulle onderdane. Die tradisionele persepsie dat Kleopatra 'n wulpsie verleidster was en Salome Aleksandra 'n lakei van die Fariseërs, is gevolglik 'n valse en misleidende persepsie, gemeet aan hulle ware karakters en leierskap.

Die ooreenkoms tussen die sosio-ekonomiese omstandighede, die religieuse groeperings, die politieke spanninge, ontevredenheid en opstande in die Hellenistiese tydperk, toon 'n merkwaardige ooreenkoms met toestande in die moderne wêreld, veral in Suid Afrika, waar daar in die oorgangstadium van vandag ook veranderinge plaasvind wat met soortgelyke ontwikkelings en veranderinge in die antieke tyd, ooreenstem.

ABSTRACT

The Hellenistic age is regarded as one of the most important periods in world history. It commenced in 330 B.C. with Alexander the Great's successful expeditions to the countries of the ANE. After his death in 323 B.C., the Empire which he founded was subdivided between his successors, the Diadochi. The western part of the Empire went to Lysimachus and Cassander, and the eastern part to Seleucus. Egypt went to Ptolemy, who promptly annexed Palestine. With this move Ptolemy gained control of the eastern trade and caravan routes. These territories remained under Hellenistic rule for ± 300 years until they became Roman Provinces towards the end of the first century B.C.

As a result of the eastward expansion of Greece, the inhabitants of the ANE were exposed to Hellenistic influence. They came into close contact with the Greek way of life, thought and culture as well as the military expertise of their conquerors. The meeting which took place between the cultures of the East and the West resulted in a new phenomenon, namely Hellenism. This new culture had a profound impact on the development of the economy, religion and culture of Egypt and Palestine. The impact of Hellenism brought about significant changes in practically all facets of the people's lives in those two countries, which were dominated by the Hellenists. The changes were profound and became the basis of our Western civilization, especially in the fields of science, religion and culture.

Certain modern historians differ from the traditional view emphasizing the cultural influence that Hellenism had on the peoples of the ANE and that the Greeks spread their culture to the countries of the ANE intentionally. They are of the opinion that Hellenism is badly misrepresented by traditional historians, who have been biased and one sided in their research. They claim that newly discovered papyri and artifacts enable them to take a holistic view of this very important period and accordingly their views differ from those of the traditionally accepted views of Hellenism. They are of the opinion that the traditional view was designed as moral justification for what was, in essence, a largescale economic and imperial exploitation of the countries of the ANE.

Cleopatra VII was the last Ptolemaic Queen of Egypt. She reigned for 19 years, from 51 B.C. until her death in 30 B.C., when the Romans took possession of Egypt. Salome Alexandra was the last Hasmonian Queen. She ruled her country for 9 years until her death in 67 B.C. Both queens had to cope with internal conflicts between certain factions as well as with international pressure, which they dealt with in an exemplary fashion. Both were exceptional and remarkable women who ruled their countries with insight, wisdom and diplomacy. They are badly misrepresented in literature as a result of their opponents' malicious propaganda. Cleopatra is remembered as the immoral and seductive eastern queen who beguiled the two most famous and powerful Roman generals, while Salome Alexandra is regarded as the lackey of the Pharisees.

The resemblance of the Hellenistic world to our own world is overwhelming. In the modern world socio-economic circumstances, religious groupings, political manoeuvring, dissatisfaction, strikes and violence, bear a remarkable resemblance to similar situations in the Hellenistic period, especially in South Africa, where the transitional phase is causing fundamental changes and adjustments which bear interesting similarities to the impact of Hellenism in antiquity.

Bedankings

Ek wil allereers my hartlike dank uitspreek teenoor my studieleier Professor Johan Cook vir sy inspirerende leiding en aanmoediging.

Teenoor my kinders en kleinkinders wat met hulle belangstelling, meelewing en daadwerklike hulp vir my bygestaan het, wil ek ook my opregte dank en waardering uitspreek.

Die aanmoediging, begrip en ondersteuning van my vriende het vir my baie beteken en ek wil hulle ook hartlik daarvoor bedank.

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1	
DIE IMPAK VAN HELLENISME OP DIE OU NABYE OOSTE	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Probleemstelling	5
1.3 Geskiedskrywing	7
1.4 Metodiese oriëntering	9
1.5 Historiese oriëntasie toegespits op Egipte	11
1.5.1 Die Ptolemeërs	14
HOOFSTUK 2	
DIE IMPAK VAN DIE HELLENISME OP EGIPTE	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Die Romeine	34
2.3 Kleopatra VII	38
HOOFSTUK 3	
DIE IMPAK VAN DIE HELLENISME OP PALESTINA	53
3.1 Inleiding	53
3.2 Historiese oriëntasie	54
3.3 Die Ptolemeërs	59
3.4 Die Seleukiede	62
3.5 Hellenisering	63
3.6 Salome Aleksandra	74
HOOFSTUK 4	
GEVOLGTREKKING	86
4.1 Die Hellenisme	86
4.2 Menings van deskundiges	89
4.3 Kleopatra VII en Salome Aleksandra	100
HOOFSTUK 5	
SLOT	107
BIBLIOGRAFIE	111

HOOFSTUK 1

DIE IMPAK VAN HELLENISME OP DIE OU NABYE OOSTE

1.1 Inleiding

Hierdie studie handel oor die tydperk in die geskiedenis van Egipte en Palestina gedurende die bewind van die Diadoë, die opvolgers van Aleksander die Grote en fokus ook op die bewind van twee vroue wat gedurende die laaste deel van die Hellenistiese tydperk in hulle onderskeie lande regeer het, nl. die Ptolemeër Kleopatra VII in Egipte en die Jodin Salome Aleksandra in Judea.

Dié tydvak strek vanaf Aleksander se dood in 323 v.C. tot en met 30 v.C., toe die Romeine Egipte, die laaste onafhanklike koninkryk in die oostelike Mediterreense streek, beset het en Egipte 'n Romeinse provinsie geword het.

Sekere geskiedskrywers bv. Tarn en Griffiths en Rostovtzeff beskou dié tydvak as een van die belangrikste periodes in die geskiedenis van die wêreld. Lewis (1986:1) haal Rostovtzeff as volg in die verband aan:

"Many years of close study of the history of the most important epochs in the evolution of the world, is the Hellenistic period, i.e. the three centuries after Alexander the Great".

Daar is nie konsensus oor die datering van die Hellenistiese tydperk nie. Hellenisme, die nuwe kultuur wat ontwikkel het uit die

ontmoeting van die kulture van die Ooste met dié van die weste, het vir ±300 jaar, dit wil sê tussen die jare 332 v.C. en 30 v.C., 'n dominante rol in die lande van die Ou Nabye Ooste, veral in Egipte en Palestina, gespeel.

Aleksander se suksesvolle ekspedisies na die lande van die ONO in 330 v.C. het 'n onuitwisbare impak op daardie gebied gehad. Met die ooswaartse uitbreiding van die Grieke is 'n militêre en politieke hoogtepunt bereik, sowel as 'n ontmoeting tussen die kulture van die Ooste en die Weste wat van deurslaggewende belang vir die kulturele, ekonomiese en religieuse ontwikkeling van veral Egipte en Palestina was.

Groot veranderinge het gedurende die Hellenistiese tydperk in dié lande asook in die daaglikse lewe van die oorwonne volke plaasgevind. Die Egiptenare sowel as die Jode in Palestina is diep geraak deur die impak van Hellenisme asook deur die invloed daarvan op hulle onderskeie samelewings. Die Helleniste het met hulle Griekse lewenstyl, waarin gimnasiums, teater, tempels, biblioteke, atletiese wedywing, retoriese en poëtiese kompetisies asook hulle argitektoniese wonders 'n belangrike rol gespeel het, hulle superioriteit aan die oorwonne nasies gedemonstreer en sodoende 'n groot invloed op die onderskeie volke uitgeoefen.

Hellenisme, die nuwe kultuur wat ontwikkel het uit die ontmoeting van die kulture van die Ooste met dié van die Weste, het ingrypende veranderinge in Egipte en Palestina tot gevolg gehad alhoewel die impak op Egipte verskil het van die impak op Palestina. Deur Hellenisme het voorbeelde van die Griekse denke

en esteties vir miljoene mense bewaar gebly en daardeur het die basis van die Europese en wêreldkultuur ook behoue gebly.

Weens die kompleksiteit van Hellenisme is dit 'n moeilike verskynsel om te definieer. Hengel (1989:168) beskryf dit as 'n definitiewe afgebakende kultuur met "... an expansive character." Volgens Droysen in Hengel (1974:2) is die woord "Hellenisme" moontlik afgelei van die Grieks in Handeling 6:1, naamlik "dialectus hellenistica". Volgens hom is Hellenisme:

"... the epoch characterized by the union of Greece and the Orient and to the culture of that epoch: East and West were ripe for fusion, and cross-fertilization and metamorphosis quickly took place on both sides; newly-awakened popular life led to constantly new and further development in the state and in knowledge, in commerce and in art, in religion and morality".

Die samesmelting van die verskillende kulture het verandering in feitlik alle fasette van die lewe veroorsaak. Iets fundamenteel nuut en anders het ontstaan wat verskil het van die Griekse konsep van "panhellenes", naamlik Hellenisme.

Tradisioneel het die Grieke 'n onderskeid gemaak tussen Grieke en nie-Grieke of vreemdelinge, wat hulle barbare (barbaroi) genoem het. Beide woorde was 'n kollektiewe konsep. Barbare het almal ingesluit wat 'n vreemde taal gepraat het en nie Grieks magtig was nie. Hierdie negatiewe verkleinerende betekenis het hoogs gekultiveerde sowel as primitiewe vreemdelinge ingesluit. 'n Griek of 'Helene' het 'n spesifieke en besondere lewenstyl, kultuur en politieke assosiasies gehad. Die ervaring van die Grieke in

hulle stryd teen die Perse het die gevoel van solidariteit en superioriteit versterk. Hulle het die 'barbare' beskou as onopgevoed, onvriendelik teenoor vreemdes, slaafs, bygelowig en gevaarlik. Hierdie siening het veroorsaak dat die sogenaamde 'barbare' in die klassieke tyd uiteraard as slawe beskou is en die Grieke as hulle meesters.

Aleksander se suksesvolle ekspedisies in die ONO het die militêre en politieke superioriteit van die Helleniste bevestig. Die meeste navorsers is egter van mening dat Aleksander nie 'n uitbreiding van die Griekse denke en kultuur beoog het nie, aangesien die tradisionele sienswyse van die Grieke spoedig na hom verander het na 'n meer humanistiese opvatting teenoor nie-Grieke. Hellenisme het beslis 'n invloed in hierdie opsig gehad. Aleksander se opvolgers was in elk geval meer geïnteresseerd in die uitbreiding en vestiging van hulle persoonlike mag en rykdom en nie soseer in die verspreiding van die tradisionele superioriteit en afsydigheid van die Grieke teenoor die oorwonne vreemdelinge nie.

Hellenisme kan negatief geïnterpreteer word. Volgens Otzen (1990:20) is Valheim Grønbech van mening dat dit as 'n proses van disintegrasie van die antieke kulture beskryf kan word. Alternatiewelik kan dit positief geïnterpreteer word as 'n kreatiewe kulturele verskynsel waarin die beste eienskappe van die Ooste met die beste eienskappe van die Weste verenig is. Die perspektief van die interpreteerder sal in dié geval bepalend wees. Droysen in Otzen (1991:20) is bv. van mening dat die

Christendom een van die edelste produkte van die Hellenisme was. Hengel (1974:43) se standpunt is dat :

"... Hellenism must be treated as a complex phenomenon which cannot be limited to purely political, socio-economic, cultural or religious aspects, but embraces them all ."

In Egipte en Palestina het dit groot en ingrypende veranderinge veroorsaak en die basis gevorm van 'n kulturele, ekonomiese, politieke en religieuse ontwikkeling.

Die Hellenistiese wêreld was 'n veranderende en uitgebreide wêreld waarin die Griekse taalvorm, "Koine", gebruik is. Koine het kommunikasie tussen die verskillende volkere moontlik gemaak en was bevorderlik vir die internasionale handel. Die invloed hiervan het Hellenisme bevorder in die lande van die ONO, maar veral in Egipte en Palestina waar kennis daarvan vir die individu 'n noodsaaklikheid was ten einde homself te kon handhaaf.

1.2 Probleemstelling

Moderne navorsers bv. Tarn & Griffiths (1927:209), Momigliano (1975:7), en Green (1990:XXI), is van mening dat die tradisionele persepsie van Hellenisme die kulturele aspek daarvan oorbeklemtoon ten koste van ander belangrike aspekte. Gevolglik word daar nie 'n holistiese weergawe van Hellenisme en die veranderinge wat dit tot gevolg gehad het, deur die algemene aanvaarde tradisionele persepsie weergegee nie. Green beweer dat dié siening 'n wanvoorstelling is. Volgens hom :

"It became clear to me during my researches that the degree to which this Graeco-Macedonian diaspora spread its much vaunted culture it had been in ways badly misrepresented" Green (1992:XXI).

Volgens sy mening was die doel van die 'wanvoorstelling' morele regverdiging vir 'n grootskaalse ekonomiese en imperialistiese eksploitasie van die ONO, ten spyte van die romantiese gewildheid daarvan. Volgens hom is die tradisionele siening van die Hellenistiese impak op die ONO 'n misleidende persepsie.

Die tradisionele persepsie van Kleopatra VII is ook welbekend. Vanaf die vroeë tye word sy as 'n immorele en losbandige vrou uitgebeeld wat twee van die bekendste en magtigste Romeine nl. Julius Caesar en Markus Antonius verlei het deur verhoudings met hulle aan te gaan en selfs die ma van kinders van hulle te word. Sy het wel 'n verhouding met Julius Caesar en na sy dood met Markus Antonius gehad, maar daar was geen ander verhoudings nie. Indien dit die geval was, sou die destydse wêreld daarvan geweet het en sou dit bekend gewees het. Die antieke historikus, Plutargus, wat bevriend was met haar lyfarts, maak geen melding van enige losbandige gedrag van die koningin nie. Daar was skynbaar ander redes vir hierdie aantygings. Hierdie voorstelling en die redes daarvoor sal in hierdie studie ondersoek word.

Salome Aleksandra, die Judese koningin word op haar beurt deur die antieke geskiedskrywer Josefus (Oudh. XVI:287) as 'n lakei van die Fariseërs bestempel. Hierdie persepsie sal ook in die studie ondersoek word om vas te stel watter beeld moderne

navorsers van hierdie Hasmonese koningin gevorm het. Die hooftema van die studie fokus op die geskiedkundige gebeurtenisse in Egipte en Palestina en die veranderinge wat in die kultuur, die religie en die lewensomstandighede van die onderskeie volke gedurende die Hellenistiese tydperk plaasgevind het.

1.3 Geskiedskrywing

Geskiedskrywing het deur die eeue verandering ondergaan weens die ontwikkeling in die teorie van hierdie vakgebied. Daar is gevolglik verskillende moontlike teoretiese modelle en maniere waarvolgens geskiedenis geskryf word. Navorsers se epistemologiese en metodologiese vertrekpunt is belangrik want "... elke teoretiese raamwerk veronderstel 'n ander verklaringsbasis vir historiese verskynsels en gegewens en sal verskillende soorte geskiedenis tot gevolg hê" (Deist 1987:31). Volgens hom het geskiedskrywing tot en met die middeleeue deur 'n voor-historiese, 'n analitiese, 'n voorkritiese en 'n kritiese fase gegaan sonder dat 'n opvolgende fase 'n voorafgaande manier van doen opgehef of vervang het. Hierna is verskeie denkrigtings gebruik om sin te maak uit die versamelde data, bv. die Aristoteliaanse logika.

Gedurende die Verligting het die standpunt bekend as naturalisme geskiedskrywing beïnvloed. Die mens en sy kultuur is beskou as die produk van sekere vaste natuurwette en "... geskiedenis is nagevors om die wetmatighede te bepaal wat verantwoordelik is

vir die loop van die lewe" (Deist 1987:11). 'n Ander denkrigting was die siening dat rasionalisme, wat die produk van die mens se denke is, geskiedenis verstaanbaar maak. Hierdie siening is gevolg deur die romantiek waarvolgens daar geglo is dat die mens 'n vrye wese is, vry van natuurwette en dus individueel en uniek.

Na aan die romantiek het Leopold van Ranke, die eerste professor in geskiedenis, hom bevind met die bekende frase, "Wie es eigentlich gewesen sei". Volgens hierdie beskouing moes die historikus deur middel van sy kritiese bronne hom in so 'n mate in 'n tydvak instudeer en inleef dat hy die individuele, die onherhaalbare en die unieke van daardie tydvak of volk kon aanvoel en verstaan: nie ingevolge abstrakte algemeenhede nie, maar "soos dit werklik was" (Deist 1987:13).

Hierdie benadering het daartoe gelei dat inligting waaruit die geskiedenis saamgestel is, krities ondersoek is ter wille om die betroubaarheid van die inligting te verifieer. Met dié histories-kritiese metode het die historici probeer vasstel hoe dit "werklik daartoe gegaan het in die vroeë tye en om die besonderhede van die gees van die volk of tydvak vas te vang" (Deist 1987:15).

Hierdie benadering het mettertyd bekend geword as historisme. Dit word later gevolg deur die narratiewistiese benadering tot historiografie. Betroubare feite word volgens hierdie metode saamgevoeg tot 'n samehangende verhaal wat vanuit die navorser se perspektief geïnterpreteer word.

Gedurende die 20ste eeu het geskiedskrywing verder ontwikkel as gevolg van beïnvloeding deur ander dissiplines (Klasnotas M.A.

1997). In hierdie ontwikkeling is die perspektief van die navorser oor dit wat hy waarneem uit die primêre bronne van inligting bepalend en kan as Idealisme, Materialisme, Positivisme en neo-Historisme geklassifiseer word.

Volgens Idealisme word die geskiedkundige verskynsels nie op die waarneembare beoordeel nie maar die perspektief word deur deduksie bepaal. Rasionalisme klassifiseer verskynsels volgens bestaande rasonale kategorieë en is gevolglik 'n produk van die mens se oordeel en denke. Materiële oorwegings bepaal die perspektief van die Materialisme en dit word ook deur deduksie vasgestel. Die perspektief van die Positivisme word bepaal deur dit wat die navorser waarneem en dit is gevolglik nie 'n objektiewe perspektief nie.

Die uitgangspunt van die neo-Historisme verskil van bg. perspektiewe in die sin dat die kompleksiteit van dit wat waargeneem word beklemtoon word. Daar word egter aanvaar dat die geestelike sowel as die materiële, deel van die werklikheid is en die 'instrumentarium' word wel gebruik om die verskynsels te ondersoek. Met neo-Historisme word die relatiewe sowel as die etiese aard van die kennis beklemtoon en die waarnemings en bevindings is kontroleerbaar.

1.4 Metodiese oriëntering

Hierdie studie word volgens 'n kultuurantropologiese benadering uitgevoer. Volgens dié benadering is die uitgangspunt dat "kultuur" 'n komplekse begrip is wat verskillend gedefinieer en

geïnterpreteer kan word. Dit verwys na die kenmerkende lewenswyse van 'n samelewing of nasie en sluit alle aspekte van die sosiale organisasie asook die religie, lewenswaardes, politiek, ens. in. Binne 'n kultuurantropologiese raamwerk word kulturele realiteit voorgestel as 'n stel interafhanklike en teoreties onderskeibare domeine of fasette wat almal saam 'n geheel vorm. Die verskillende fasette is nou verbind met mekaar en gevolglik sal 'n verandering in een faset noodwendig ook 'n verandering in ander fasette veroorsaak en sodoende sal die betrokke kultuur beïnvloed word. Interaksie tussen die domeine lei tot kulturele verandering wat willekeurig of onwillekeurig bv. deur oorheersing, dwang of onderwerping kan plaasvind.

Kultuur het betrekking op die hele tekstuur van 'n gemeenskap. Die geïntegreerde totaliteit van 'n gemeenskap se leefwyse, handeling, religie, waardes, simbole, taal, ens. vorm die kultuur en gee uitdrukking daaraan.

Interkulturele kontak kan tot verskillende kulturele veranderinge aanleiding gee en tot enkulturasie of kulturele simbiose lei. Dit bring mee dat geen kultuur staties is nie en dus oor die vermoë beskik om aan te pas by veranderende omstandighede. Gevolglik verskil kulture van mekaar en bestaan daar 'n groot verskeidenheid van unieke kulture.

Die interaksie tussen die verskillende domeine beïnvloed die sosiale organisasie van die groep of volk en dra by tot die uniekheid van die spesifieke kultuur. So veroorsaak verstedeliking

bv. dat die ekonomie, ekologie, politiek ens. 'n verandering in die kultuur van die groep kan veroorsaak.

Hierdie ondersoek sal volgens die neo-Historisme gedoen word. Die primêre bronne sluit antieke sowel as hedendaagse geskiedskrywing, papiri-, inskripsies, munte-, ikonografie, literêre werke en ander reste in. Beperkte beskikbare antieke visuele materiaal verhoed dat daar met sekerheid oor alle domeine geskryf kan word aangesien daar ± 2000 jaar verloop het sedert die Hellenistiese tydperk. Verskillende omstandighede in die ONO bv. politieke omwentelinge en oorloë, aardbewings, brande, ens. het veroorsaak dat baie belangrike data beskadig is of verlore geraak het. Moderne navorsing en argeologiese vondste het in die jongste tyd belangrike inligting rakende die Hellenistiese tydperk tot geskiedskrywing bygedra. Ostraka, munte en ander vondste verskaf steeds waardevolle inligting aan die navorsers oor dié belangrike tydperk in die geskiedenis van die wêreld.

1.5 Historiese oriëntasie toegespits op Egipte

Aleksander die Grote het in 333 v.C. die Persiese koning Darius III by die slag van Issus verslaan. Daarna het hy Sirië, Fenisië en Palestina sonder weerstand verower. Tirus het hy na 'n beleg ingeneem en toe was die pad na Egipte oop. Hy is daar deur die Egiptenare as 'n bevryder ontvang aangesien Egipte op daardie stadium 'n vassalstaat van Persië was. Nadat hy die orakel by die tempel van Amon by Siwa besoek het, het hy na 'n geskikte ligging vir 'n hawestad aan die Middellandse See gesoek. Sy

keuse het op 'n gebied tussen die Mareotismeer en die Middellandse See, naby 'n vissersdorp genaamd Rakotis, geval. Daar het hy die nuwe stad Aleksandrië, na hom vernoem, aangelê. Volgens Fraser (1927:3) getuig dit van Aleksander se motief, nl. kommersiële vooruitgang. Die ligging was besonder geskik vir 'n hawe aangesien die eiland Faros deur middel van die Heptastadion met die vasteland verbind is. Die stad het dus oor twee hawens beskik wat voordelig vir die handel in die Middellandse Seestreek was. Aleksandrië het floreer en was vroeg reeds 'n administratiewe sentrum wat in die 2de eeu v.C. tot een van die belangrikste hawestede in die Middellandse See ontwikkel het.

Egipte het geografies sowel as ekologies verskil van die ander ONO lande. Die ligging van die land het meegebring dat Egipte geïsoleerd was van sy buurlande deur woestyne oos en wes van die Nylrivier, katarakte in die suide en die Middellandse See in die noorde. Hierdie natuurlike beskerming het toegang tot die land bemoeilik en aanvalle van buite beperk.

Die vrugbare Nylvallei was oor die algemeen 'n standhoudende bron van voedselvoorsiening en 'n sentralistiese regeringsvorm is deur die eeue suksesvol gehandhaaf. Dié faktore was deels verantwoordelik vir die selfgenoegsaamheid wat kenmerkend was van die Egiptiese volk. Hulle het Egipte beskou as die middelpunt van die wêreld en die omliggende lande as minderwaardig. Die homogene bevolking het verskil van die gemengde bevolking van Palestina waar botsings en konfrontasies dikwels plaasgevind het en waarmee die Diadoë, die opvolgers van Aleksander, rekening

moes hou. Die Egiptenare was 'n stabiele volk, selfs onder die Persiese bewind, al het hulle nie van die vreemde invloed van die Perse in hulle land gehou nie.

Hierdie kenmerkende faktore het daartoe bygedra dat die Ptolemeërs sonder weerstand in Egipte aanvaar is. Koester (1928:23) is van mening dat dié eienskap ook bygedra het tot die ekonomiese welvaart en voorspoed van Egipte gedurende die eerste deel van die Ptolemiese ryk. Daar is verskillende bronne wat behoue gebly het en wat navorsers in staat stel om die veranderinge in Egipte gedurende die Hellenistiese tydperk te bestudeer en te evalueer.

Die bronne bestaan hoofsaaklik uit inskripsies, die werke van antieke historici bv. Plutargus, Strabo ens., uit munte, gedigte en literêre fragmente asook papiri. Nuwe argeologiese vondste, veral gedurende die negentiende en twintigste eeu, van demotiese papiri, dra nog steeds by tot die inligting. Volgens Tarn & Griffiths (1927:5) ... "we have one steadily increasing source which can be trusted, the contemporary inscriptions and papyri". Danksy die papiri beskik die moderne navorser oor meer inligting oor die daaglikse lewe in Egipte gedurende die Hellenistiese tydperk, as oor vele van die ander antieke beskawings. Hierdie vondste, wat aan die begin van die twintigste eeu in die vullishope van antieke dorpe en stede gevind is, het grootliks bygedra tot navorsers se ondersoeke oor die tydperk. Die verslae van ene Menkhes tel hieronder en bevat rekords van die landbouproduksie, asook voorskrifte met betrekking tot die landbou wat sentraal geadministreer was. Blykbaar is die gebruikte papyrus waarop die

verslae was, later weggegooi en toe weer gebruik om gemummifiseerde krokodille mee toe te draai, waarna hulle in tempels weggelê is. Dié "papyri cartonnage" wat ook persoonlike briewe, klagtes en regsdokumente insluit, het dit vir argeoloë moontlik gemaak om artefakte en monumente in hulle volle sosiale konteks te evalueer, iets wat in geen ander antieke beskawing die geval is nie. Met behulp van die papiri is dit moontlik om vas te stel hoedat gebruiksartikels, wat besonder goed in die warm Egiptiese sand bewaar gebly het, aangewend is. Die verskil in die lewenstandaard tussen die kosmopolitiese, welvarende Aleksandrië en die klein armoedige dorpieë op die platteland, word hierdeur oortuigend geïllustreer.

1.5.1 Die Ptolemeërs

Na die dood van Aleksander die Grote is sy koninkryk tussen sy vier generaals verdeel. Ptolemeus het die koninkryk van Egipte gekry terwyl Koele-Sirië en Palestina aan Seleukus gegee is. Ptolemeus het egter vir Seleukus voorgespring deur Koele-Sirië en Palestina in te palm. Hierdie optrede van Ptolemeus het 'n konflik tussen hom en Seleukus veroorsaak wat vir ±150 jaar geduur het. Gedurende dié tyd was Palestina 'n speelbal tussen die twee konings wat deurentyd met mekaar gekompeteer het en oorloë gevoer het. 'n Intensiewe penetrasie van Hellenisme in dié gebied het plaasgevind gedurende hierdie stryd. Die Jode in Palestina het kennis gemaak met die indrukwekkende oorlogstegniek van die Helleniste wat oorwinning verseker het. Hengel (1974:17) beweer dat die Joodse apokaliptiek

beïnvloeding daarvan in sommige van die apokaliptiese beskrywings toon.

Vir Ptolemeus was dit tot groot voordeel om Koele-Sirië en Palestina, wat Fenisië ingesluit het, te beheer, aangesien die hoof handelsroetes tussen die Ooste en die Weste die gebied deurkruis het. Fenisië, aan die kus van die Middellandse See, was reeds goed gevestig met in- en uitvoerhawens soos Tirus en Sidon, wat 'n belangrike faktor was vir die internasionale handel en gevolglik groot ekonomiese voordele vir Egipte ingehou het.

Die invloed van die Hellenisme wat gedurende die volgende driehonderd jaar 'n onuitwisbare invloed op Palestina en Egipte gehad het, het groot en ingrypende veranderinge in beide lande veroorsaak en die basis gevorm van kulturele, ekonomiese, politieke en religieuse ontwikkeling. Die veranderinge wat deur die Hellenisme teweeggebring is, het 'n beduidende invloed op alle vlakke van die Egiptiese samelewing uitgeoefen.

Die Egiptiese ryk was sterk en welvarend, met groot potensiaal. Geleë tussen die Middellandse See en die Rooi See was Egipte in staat om die handel tussen die Weste en Indië te beheer asook die karavaanroetes tussen Fenisië en Petra. Vir ±100 jaar het die Ptolemeërs die gebied beheer. In 200 v.C. het die Seleukiede die gebied herwin nadat hulle die Egiptenare in Noord-Galilea by Panias verslaan het.

Die Ptolemese ryk word ook gekenmerk deur vooruitgang en ongekende ekonomiese voorspoed gedurende die 3e eeu v.C. Gedurende die 2e eeu v.C. het interne konflikte en buitelandse

druk veroorsaak dat die land geleidelik verswak het totdat Egipte gedurende die 1e eeu v.C. as't ware 'n kliëntestaat van Rome geword het. Egipte was die enigste van die vier koninkryke van die Diadoë wat vir 300 jaar as 'n onafhanklike koninkryk bestaan het. Na die dood van die laaste Ptolemeër Kleopatra VII in 30 v.C. het Oktavius die land ingeneem en het Egipte 'n Romeinse provinsie geword.

Die impak van Hellenisme op Egipte is onlosmaaklik verbind met die Ptolemeërs wat vir 300 jaar die land regeer het, nl. van 323 v.C. tot 30 v.C. Ptolemeus I, die stigter van die koninkryk, het die natuurlike bates van die land aangewend tot voordeel van sy koninkryk. Hy het die land regeer asof dit sy private eiendom was waaruit hy finansiële voordeel kon trek. Tarn & Griffiths (1927:178-179) beweer dat al die Ptolemeërs "... treated Egypt as a money-making machine ". Ptolemeus I het 'n magtige leër en vloot in stand gehou vir verdediging en beveiliging van die dinastie, sowel as vir die uitbreiding van die handel.

Die Ptolemeërs het die voordeel gehad van 'n antieke en doeltreffende burokrasie, 'n insiklike en hardwerkende bevolking sowel as baie vrugbare grond. Die Egiptenare het die Ptolemeërs aanvaar asof hulle Farao's was, die seuns van die songod, en gevolglik is die tradisionele 'regeerder'-kultus sonder meer na dié nuwe konings verplaas.

* "The Ptolemies employed cultural and theocratic propaganda to justify the territorial exploitations that they owed, in the last resort, to dead Alexander's conquests" (Green 1990:200). Ptolemeus I,

later bekend as Soter (die redder) was die stigter van die koninkryk. Hy is in Memfis as koning gekroon en het die voorbeeld van Aleksander die Grote gevolg deur te identifiseer met Egiptiese tradisies. Hy het selfs die liggaam van Aleksander na Egipte laat bring waar dit in 'n goue kis in die Soma in Aleksandrië ter ruste gelê is.

Ptolemeus het Egipte herorganiseer deur 'n effektiewe administratiewe stelsel te implementeer. Hy het Aleksandrië die hoofstad gemaak, die hawe vergroot. Die ekonomie is gevolglik gestimuleer en ongekende welvaart het gevolg.

Ten spyte van die oorloë met die Seleukiede het hy die ryk uitgebrei en is dele van Klein Asië, Kerenaika, Siprus asook sekere Egeïese eilande by die ryk gevoeg. Aleksandrië het reeds in sy tyd bekendheid as een van die mooiste en ekonomies sterkste hawestede in die Middellandse streek verwerf. Die wêreldberoemde Faros vuurtoring is op die eiland by die ingang na die oostelike hawe gebou, maar is eers in sy opvolger se tyd voltooi.

Bouwerk aan die Serapeion, die kultustempel, die biblioteek, die museion, paleise asook verfraaiing van die stad het 'n aanvang geneem. Soter sowel as sy opvolgers, was almal bibliofiele en die wêreldbekende biblioteek van Aleksandrië was 'n inspirasie vir geleerdes en vir geleerdheid in die antieke wêreld. Soter is op 82-jarige leeftyd oorlede nadat hy Egipte vir 37 jaar regeer het.

Ptolemeus II, die seun van Soter en Berenice, was 'n intellektuele persoon wat die vooruitgang van die ryk verder gevoer het. In sy

tyd word Egipte 'n dominante seemag in die oostelike Mediterreense area. Ptolemeus II, ook bekend as Filadelfus, was 'n beskermheer van die kunste en die wetenskap. Hy het die inhoud van die biblioteek vermeerder van 2000 volumes tot 400 000. Volgens Bradford (1971:22) was sy hofhouding vergelykbaar met die van Lodewyk XIV van Frankryk. "He set the style ... for magnificent displays and pageants, for the elaboration of public buildings, and ways of life that was as un-Greek as it was un-Egyptian. In him the east and the west was curiously mingled ..."

Filadelfus word deur Ptolemeus Euergetes in 226 v.C. opgevolg (Bradford 1971:25). Gedurende sy bewind het die Ptolemeër ryk sy hoogtepunt bereik. Feitlik die hele oostelike deel van die Middellandse See gebied het onder Egipte geval. Tuis het die beskawing steeds ontwikkel en het die kunste gefloreer.

Hierna kom Ptolemeus IV Filopater aan bewind en gedurende sy bewind begin die agteruitgang van die magtige ryk. Hy was 'n swakkeling wat elkeen wat hy as 'n bedreiging beskou het, uit die weg geruim het – sy oom, sy broer en selfs sy eie ma! (Bradford 1971:26).

Ɔ Dit wil voorkom asof die broer-en-susterhuwelike wat bedoel was om die lyn suiwer te hou, nou sy tol begin eis het. Volgens Bradford (1971:26) het die koninginne 'n al belangriker rol begin speel terwyl die mans op die agtergrond, oneffektief en sonder aansien was.

Ptolemeus V Epifanus (204-180 v.C.) was soos sy pa, wreed en swak. Sy opvolger Ptolemeus VI word ook vermoor en na hom

volg weereens 'n swakkeling, Ptolemeus VII. Ptolemeus VIII vermoor sy neef, die regmatige troonopvolger, en trou met lg. se ma, Kleopatra II, wat op haar beurt later in 107 v.C. deur haar eie seun, Ptolemeus IX, vermoor word.

Hierdie patroon van familiemoord het herhaaldelik plaasgevind in die laaste deel van die tweede eeu v.C. (Bradford 1971:28). Ptolemeus X word deur sy ma op die troon geplaas maar hy word ook deur haar vermoor in 88 v.C. en deur Ptolemeus IX vervang. Lg. was 'n protégé van die Romeinse diktator Sulla. Hy trou met sy stiefma, Berenice, 'n weduwee wat regentes was, maar hy laat haar ook later vermoor. Vir die Aleksandryne was dit onaanvaarbaar en hulle vermoor hom! Hy het egter die Romeinse republiek as sy erfgenaam in sy testament benoem met die gevolg dat sy opvolger Ptolemeus XII afhanklik was van Rome. Ptolemeus XII Auletes (die fluitspeler) word in 80 v.C. koning van Egipte. Rome het hom aanvanklik nie erken nie, maar Egipte ook nie geannekseer nie weens interne geskille in die Republiek.

Ptolemeus Auletes het nie die wreedheid en gewelddadigheid van sy voorgangers geërf nie. Volgens Bradford (1971:34) was hy egter nie 'n sterk figuur nie. Hy trou met sy suster Kleopatra III en twee kinders, Kleopatra IV en Berenice, is uit die huwelik gebore. Uit 'n volgende huwelik is nog vier kinders gebore nl. Arsinoë, Ptolemeus XIII, Ptolemeus XIV en Kleopatra VII.

Na Auletes se dood word sy 18-jarige dogter, Kleopatra, en haar tienjarige broer, Ptolemeus XIII, sy opvolgers. Dit was tydens die bewind van Auletes se opvolgers wat die dramatiese gebeure

plaasgevind het, wat uiteindelik daartoe gelei het dat die Ptolemeër ryk sy onafhanklikheid verloor het en Kleopatra VII, die formidabele vrou en koningin van Egipte, aan haar einde gekom het.

HOOFSTUK 2

DIE IMPAK VAN DIE HELLENISME OP EGIPTES

2.1 Inleiding

Kenmerkend van die Hellenisme was die gebruik van die Griekse taalvorm, Koine, die vestiging van 'n Grieksgeoriënteerde lewenstyl en kultuur en politieke dominansie oor die volke van Egipte en Palestina. In Sirië en Palestina het die Helleniste 'n hele aantal vrystede, die sg, "polis" gevestig. Die setlaars het hulle eiesoortige lewenstyl, kultuur en religie daar gehandhaaf tussen die landsburgers. Laasgenoemde het gevolglik in direkte aanraking met die Helleniste geleef en in baie gevalle gehelleniseerd geraak. Volgens Tarn & Griffiths (1974:179) het die Ptolemeërs slegs een ander polis nl. Ptolemais, in die suide van die land gevestig wat as sentrum vir Grieke wat in Bo-Egipte gestasioneer was, gedien het. Dit was heelwaarskynlik om die invloed van die priesters in daardie streek te verminder.

Aleksandrië was die middelpunt en administratiewe hoofstad waar alles plaasgevind het, waar die ekonomiese voorspoed gestalte gekry het en waar die Hellenistiese beskawing gedy het. Foss (1997:57) haal die volgende aan uit 'n brief wat gedurende dié tyd deur ene Dio van Prusa aan 'n vriend in Aleksandrië geskryf is. "Not only do you have a monopoly of the entire Mediterranean shipping because of the beauty of your harbours, the vast size of your fleet, and the abundance of the products of every land that

you handle, but also you have in your grasp the outer waters that lie beyond, the Red Sea and the Indian Ocean ... The trade of almost the whole world is yours. For Alexandria is placed, as it were, at the crossroads of the world, a market bringing together all men into one place."

Die invloed van die ekonomiese welvaart en die belangrikheid van Aleksandrië het daartoe bygedra dat die Hellenisme op alle vlakke van die Egiptiese samelewing 'n impak gehad het en verandering veroorsaak het. Op die platteland is Griekse soldate en administrateurs in nedersettings op koninklike landgoedere gevestig waar hulle verantwoordelik was vir die toepassing van die nuwe administratiewe sisteem en die handhawing van wet en orde.

Aleksandrië was met die res van Egipte slegs deur die handel en die administratiewe amptenare verbind, aangesien die Ptolemeërs baie selde die ander dele van die land besoek het.

Die Egiptenare was landbouers wat uit die aard van die saak nie in aanraking met die kulturele lewe in Aleksandrië gekom het nie. Hulle het op 'n ander vlak met die Helleniste, nl. met die amptenare en die huursoldate, in aanraking gekom. Indien hulle die hoofstad wou besoek, was dit nodig om verlof daarvoor van die Strategos wat aan die hoof van elke spesifieke distrik gestaan het, te verkry (Canfora 1987:32).

..." the rural population in Egypt - in other words, the native population - was forbidden to remain more than twenty days in the towns. This was explained and justified by the sovereign's heartfelt

desire to preserve agriculture from the decay which would threaten it if too many peasants moved to the city." (Canfora 1987:32).

Aangesien die ekonomiese voorspoed tot 'n groot mate van die landbou afhanklik was, is dit te verstane dat die Ptolemeërs die potensiaal daarvan tot die uiterste wou ontgin. Die landbou is herorganiseer en sentraal geadministreer en beheer. Papiri met rekords, o.a. van ene Menknes, 'n administratiewe klerk in Kerkeosiris in 120-110 v.C., getuig van hierdie burokratiese sisteem wat geïmplementeer is deur die Ptolemeërs en wat Green (1990:319) as uitbuiting van die Egiptenare beskryf. Met die sisteem is die hele landboubedryf gemonitor, veral die opbrengs. Die Ptolemeërs het groot verbeteringe aangebring in die landbou. Die besproeiingskanale is opgradeer, moerasse is drooggelê en woestynland is herwin. Landbou-implemente wat van yster gemaak is, is vir die eerste keer ingevoer. Alhoewel hierdie veranderinge die produksie verhoog het en die ekonomie gestimuleer het, was dit eintlik net tot voordeel van die koning se skatkis. Volgens Green (1990:386)..."the total wealth ...monopolized by the tip of the social and political pyramid ... in Egypt" word deur oorgeblewe artefakte bevestig. Gedurende die laaste deel van die tweede eeu v.C. het die toestande op die platteland onuithoudbaar geword vir die gewone landsburger wat baie swaar gekry het te midde van die sigbare oorfloed van die bevoorregte Helleniste.

Verskeie ander faktore het bygedra tot die ekonomiese vooruitgang gedurende die eerste fase van die Ptolemeërs se bewind. Daar het geen oorlog binnelands plaasgevind nie

aangesien die oorlog met die Seleukiede op Palestynse bodem geveg is. Die handel met die Ooste het nog steeds plaasgevind weens die beheer wat Egipte oor die karavaanroetes gehad het. Na die slag van Panias is die handel met Arabië en Indië via die Rooi See gedryf. Ptolemeus I het die primitiewe ruilhandel in die land met 'n monetêre stelsel vervang en feitlik 'n monopolistiese kontrole oor die banke uitgeoefen. Papiri getuig van die probleme wat die gewone Egiptenaar ervaar het met die oorskakeling na die nuwe sisteem. Volgens Lewis (1986:47) ... "the poorly organised peasants constituting ... a group particularly helpless in confronting the techniques of money (which they did not handle) and the dialect of the Greek immigrant" was verdere probleme waarmee die Egiptenaar as gevolg van die gedwonge enkulturasie van die Hellenisme te kampe gehad het.

Kennis van Grieks was een van die belangrikste invloede van die Hellenisme aangesien geen Egiptenaar in aanmerking kon kom vir 'n administratiewe pos indien hy nie Grieks magtig was nie. Toegang tot die gimnasium en die hoër onderwys was net vir diegene wat Grieks magtig was. Vir enige ambisieuse Egiptenaar was Grieks 'n vereiste, aangesien dit die enigste taal was waarin offisiële sake, asook die landsadministrasie, plaasgevind het. Weens hulle ondergeskikte posisie in die land het die Egiptenare die taal van die Grieke as verhewe ervaar. Met verloop van tyd het Kopties, wat Egipties op Grieks is, in gebruik gekom. Dit is ook die taal wat in die vroeë Christelike era gebruik is en wat uit verskillende dialekte bestaan het.

Volgens Lambdin (1982:VIII-IV) was daar vyf verskillende dialekte van Kopties wat streeksgebonde was. Die bekendste was Sahidiese Kopties wat tot in die tiende eeu n.C. sy status as die standaard letterkundige dialek behou het. Behalwe vir die Nuwe Testament en 'n groot deel van die Ou Testament bestaan daar ook nog 'n aanmerklike hoeveelheid kerklike literatuur sowel as fragmente sekulêre literatuur in Sahidiese Kopties, wat grotendeels uit Grieks vertaal is. Geskrifte van Egiptenare soos Pochomius, die stigter van die Egiptiese monnikskap, Shenute, die administrateur van die Wit Klooster in Bo-Egipte en Besa, 'n dissipel van Shenute, is voorbeelde hiervan. Shenute se geskrifte word beskou as klassieke Sahidiese letterkunde. Die ander dialekte was Boharies, wat Sahidies vroeg in die 9de eeu n.C. as die offisiële taal van die Koptiese kerk vervang het. Fayumies is hoofsaaklik in die noordelike deel van Middel-Egipte gebruik terwyl Achmimies gelokaliseer was in die suide van Middel-Egipte en Sub-achmimies in die suidelike deel van Egipte gepraat is. Die laaste twee dialekte het 'n kortstondige bestaan gehad. Nadat die Arabiere die land ingeneem het, het Kopties stadig in onbruik geraak.

Aleksandrië was die middelpunt van die intellektuele lewe, danksy die ywer van die eerste Ptolemeërs. Volgens Koester (1982:68)

"... among gardens and colonnades the culture of Alexandria came into being. The palace provided the finances and called the tune; the Museion responded with imagination or knowledge".

In die Museion het studente met staatshulp navorsing gedoen en hulle bevindinge aangeteken, sommige waarvan behoue gebly het en vandag nog gebruik word, bv. dié van Archimedes en Erastotenes, die bibliotekaris. Hy was volgens Koester (1982:118):

..."the leading geographer of antiquity who designed a system for the cartographical survey of all known countries".

Hy was ook die eerste persoon wat die omtrek van die aarde bereken het. Geleerdes uit alle dele van die wêreld het na Aleksandrië gegaan vir opleiding en navorsing. Mediese navorsing, veral op die gebied van die anatomie, het hier groot vooruitgang gemaak.

In die biblioteek was daar 'n versameling van ±400 000 boeke uit alle dele van die beskaafde wêreld. Literatore het die boeke geklassifiseer en gekodifiseer en 'n groot hoeveelheid het gelukkig behoue gebly vir die mensdom, danksy hulle toegeweide arbeid. Die letterkunde het ook 'n bloeityd beleef gedurende die eerste fase van die Hellenisme. Verskillende skrywers is finansieel deur die Ptolemeërs ondersteun en die poësie van digters is by samekomste voorgedra. Alhoewel groot dele van die letterkunde verlore is, het dele van die historiografiese werk van Polibius en Diodorus Sikulus oor dié tydperk gelukkig behoue gebly.

Verskeie filosowe het van Athene na Aleksandrië verhuis gedurende die derde eeu v.C. en skole daar gestig waarvan die Stoïsinse skool en dié van Epikurus die bekendste was. Gedurende die bewind van Ptolemeus II, Filadelfus (285-246

v.C.), is die Hebreeuse bybel in Aleksandrië in Grieks vertaal (Jellicoe 1968:23). Die Septuaginta was daarna vir ander vertalings gebruik.

Die opvoeding van jong kinders van welgestelde ouers is deur private leermeesters waargeneem aangesien daar nie primêre skole vir kinders in Egipte was nie. In die gimnasiums was hoër onderwys vir alle Griekssprekendes beskikbaar. Gevolglik het ambisieuse Egiptenare hulle beywer om self die taal te leer sowel as om hulle kinders aan te moedig om die taal te leer, om sodoende toegang tot die gimnasium en hoër onderwys te verkry. Die Ptolemeërs het geleerdes aangestel vir die opvoeding van hulle kinders, heelwaarskynlik in navolging van Aleksander wat deur Aristoteles onderrig is. Die dogters van die welgestelde klas het ook onderrig ontvang wat in daardie tye 'n uitsonderlike reëling was.

Die impak van die Hellenisme op die Egiptiese religie was aanmerklik en het tot sinkretisme gelei. In sinkretisme is Griekse gode met Egiptiese gode met ooreenstemmende eienskappe geïdentifiseer bv. Asklepios met Imhotep, Afrodite met Hathor, Demeter met Isis ens. Die religie van beide die Grieke sowel as die Egiptenare het as gevolg van wedersydse beïnvloeding verandering ondergaan en die resultaat was 'n heel nuwe religie wat uit Griekse en nie-Griekse elemente van ouer religieë bestaan het, bv. die kultus van Serapis.

Die Egiptenare wat baie godsdienstig was, het 'n hele aantal gode in hulle politeïstiese panteon ingesluit bv. Ra, Osiris en sy vrou

Isis, Apis e.a. Die kultus van Osiris het feitlik elke aspek van die Egiptiese lewe en kultuur beïnvloed. Ptolemeus I het die kultus van Serapis gevestig. Volgens Cook (1996:119) was dit ..." 'n Konglomoraat van perspektiewe rakende Osiris en Apis (die bulgod van die Egiptenare). Die mate van sinkretisme word gesien in die godheid wat afgebeeld word as Zeus met 'n baard, wat in die Serapeion in Aleksandrië geplaas en vereer is." Papiri wat by Oxyrhynkos gevind is, beskryf die kultiese aktiwiteite wat by die Serapeion plaasgevind het. Volgens Lewis (1986:70):

"The god Serapis was an instant and enduring success that lasted all through antiquity until the triumph of Christianity".

Die Ptolemeërs het doelbewus ook die kultus van Osiris aangemoedig om aan die Griekse religieuse ingesteldheid te beantwoord.

Die feit dat die Ptolemeërs deur die Egiptenare as Farao's, d.w.s. as gode, aanvaar is, het die sg. regeerder-kultus (ruler cultus) gevestig en is deur hulle gepropageer en in stand gehou. Volgens Green (1990:404) het die teenwoordigheid van Aleksander se oorskot, wat 'n sentrale plek in die kultus bekleed het, die goddelikheid van die Ptolemeërs, sy opvolgers, beklemtoon asook geregtig en ook die koninkryk beskerm. Selfs die beskrywende titels "... variously known as Sibling Gods, Benefactor Gods, Saviour Gods, Gods manifest and so on," dui op 'n berekende strategie van die dinastie. Green skryf dat die Ptolemeërs egter nie daarin geslaag het om op dié manier eenheid te bevorder nie. Green (1990:405) oordeel vervolgens:

"The nearest the Ptolemies came to any kind of the integration was the imposition of themselves, and their cult for political ends on native theocracy".

Die Joodse gemeenskap in Aleksandrië was die grootste buite Palestina. Hulle het in 'n aparte deel van die stad gewoon waar hulle hulle eie kultuur en religie beoefen het. Die Jode het nie die Hellenistiese invloed vrygespring nie. Hulle was bv. nie meer hulle taal, Hebreeus, magtig nie. Dit het daartoe gelei dat die Hebreeuse bybel in Grieks vertaal is, genoem die Septuaginta. As gevolg hiervan het meer literatuur in Grieks verskyn bv. eksegeese en interpretasies. Die teks van die Septuaginta het ook as Bybel gedien vir die Nuwe Testamentiese skrywers. Dit is insiggewend dat baie van die Egiptenare in die 2de eeu v.C. reeds die Christelike godsdiens aanvaar het.

Hellenisme het ook Joodse geleerdes beïnvloed, bv. Filo van Aleksandrië wie se werk volgens Freedman (1992:333) bewys dat

"His philosophical interest largely was expressed in exegesis of the laws of Moses."

Filo se geskrifte was veral deur die Griekse filosofie van die Stoïsynse skool beïnvloed. Hy was die bekendste eksegeet van die Hellenistiese Jodendom en sy geskrifte het die Joodse religie beduidend beïnvloed.

Hellenisme het 'n transformasie veroorsaak in die sosiale struktuur van Egipte. Papiri wat in die jongste tyd ontdek is, getuig van die veranderde omstandighede wat as gevolg van die administratiewe

herorganisasie van die Ptolemeërs ontwikkel het. Die belangrikste was die totstandkoming van 'n klasseverskil. Die koning en sy hof het die belangrikste groep gevorm, daarna het die amptenare en die huursoldate gevolg en daarna die fellahin en die arbeiders. Die situasie het veroorsaak dat die onderste groep, die landbouers en arbeiders, hulself as minderwaardig beskou het teenoor die amptenare wat in hoë regeringsposte aangestel is weens hulle kundigheid en hulle Griekse agtergrond. Hierdie groep het 'n aparte klas gevorm wat slegs op 'n baie laer vlak met die Egiptenare in kontak was. Volgens Koester (1982:56):

... "in Egypt the foreigners were constituted as a separate ethnic group ... the foreigner had more rights than the natives. The Egyptians in the Ptolemaic Kingdom were a social class strictly separated from the Macedonians, Greeks, and other immigrants (including many Jews)".

'n Tweede klas wat ook 'n bevoorregte status bo die Egiptenare geniet het, was die huursoldate. Hulle was in nedersettings, sogenaamde cleruchs (Klerouchos), deur die land versprei. Egipte het nie 'n nasionale leer gehad nie, gevolglik is daar van huursoldate gebruik gemaak om die land in tye van oorlog te verdedig. Hulle is ook gebruik om orde te handhaaf in die binneland. Hierdie huursoldate was hoofsaaklik Macedoniërs en Grieke, hoewel Jode ook soms ingesluit was. Om die beleid aantreklik te maak, het hulle behalwe 'n kontantvergoeding, ook grond ontvang waarop hulle kon boer. Voedselproduksie is natuurlik ook hierdeur gestimuleer aangesien die administrasie hulle bygestaan het met onder andere hulp vir besproeiing en laer

belasting op hulle oeste as op dié van die fellahin. Die setlaars het ook hulle Griekse lewenswyse gehandhaaf en daar is selfs in afgeleë dorpie gimnasiums gebou. Die begunstigdes het 'n hoër sosiale klas en status gehandhaaf en het mettertyd in 'n landelike adelstand ontwikkel. Die verskil tussen die twee groepe was opvallend en volgens Green (1990:382) het dit gelei tot "an ever increasing inequity in the distribution of wealth. The general standard of living fell and the wealthy minority became still richer ...".

Egipte het nie 'n aristokrasie gehad nie. Die Farao se amptenare is hoog geag en met respek behandel, maar hulle het nie 'n aparte sosiale klas gevorm nie. Die priesters het ook nie 'n aparte sosiale klas gevorm nie alhoewel hulle 'n groot invloed gehad het. Benewens hulle religieuse verantwoordelikhede het hulle ook plaaslike administratiewe pligte gehad. Hulle het op die tempellande olie, katoen, ens. verbou wat tot hulle eie voordeel was, maar hulle is nie as aristokrasie bejeën nie. Die Ptolemeër-konings het die rol van die priesters en hulle invloed verlaag deur op die tempellande beslag te lê. Hulle was egter versigtig om die priesters nie te antagoniseer nie en het produksie vir eie gebruik toegelaat sowel as verminderde administratiewe opdragte.

Die derde en laagste klas was die fellahin, oftewel die landbouers en arbeiders. Hulle het die grootste deel van die bevolking gevorm en hulle omstandighede het drasties verander weens die impak van die hellenisering. Aangesien die koning die land as sy privaat eiendom beskou het, het hy aanspraak op die grootste deel van die fellahin se oes gemaak. Alhoewel hulle hard gewerk het en

met die verbeterde landboumetodes en besproeiing die produksie aanmerklik verhoog het, het hulle nie veel voordeel daaruit getrek nie. Papiri met verslae van die klerk Menkhes getuig van die streng toesig oor die boere, die berekende produksie, ens. (Lewis 1986:115). "Menkhes was responsible for keeping an eye on every stage of his village's agricultural performance and progress" (Lewis 1986:107).

Dit is begryplik dat dié veranderinge verwarring en ontevredenheid veroorsaak het. In 'n verslag word die administrasie meegedeel dat die landbouers begin staak het en in 'n tempel asiel gaan soek het. Die ontevredenheid het in die tweede eeu 'n al hoe groter probleem geword.

Die veranderinge in die sosiale struktuur asook die ondergeskikte rol van die Egiptenare het ambisieuse persone aangemoedig om gehelleniseerd te raak. Die eerste stap in die rigting was om die taal te bemeester. 'n Egiptenaar wat Grieks magtig was, het met sy tweetaligheid 'n brug gebou tussen sy mede-Egiptenare en die Hellenistiese regime. Hy het dan ook op hierdie manier in aanmerking gekom vir 'n pos in die administrasie wat 'n verhoging in status asook in inkomste beteken het. Die klerk Menkhes is 'n voorbeeld hiervan. Egiptenare is egter nooit in hoë administratiewe poste aangestel nie, alhoewel daar een was wat 'n strategos van die Thebaanse provinsie in Bo-Egipte was. Die hoë poste is aan Grieke toegeken en hulle het die titel "King's cousin" gekry.

'n Militêre loopbaan het ook 'n verbetering in die lewenstandaard beteken. Dit het in die 2de eeu v.C. 'n al hoe groter werklikheid geword as gevolg van verskillende omstandighede. Die Griekse huursoldate het verminder alhoewel daar bedreiging uit die buiteland was. Egiptenare is in die leër opgeneem as huursoldate en in 217 v.C. het 'n falanks van 20 000 Egiptenare saam met Grieks-Macedoniërs teen die Siriese leër in Koele-Sirië geveg en hulle by Rafia verslaan.

Kontak tussen die koloniste en die Egiptenare het dus wel plaasgevind en sodoende het hulle mekaar se lewenstyle beïnvloed en het hellenisering plaasgevind al was die proses baie langsaam. Huwelike het ook plaasgevind. Volgens Lewis (1926:28) blyk dit uit papiri dat:

..."the farther a settlement was from an urban centre, most particularly from the Hellenizing influence of Alexandria, the more quickly and more readily it surrendered to the pressures of Egyptians eager to enter the class of privilege". Hierdie verskynsel het gedurende die 2de eeu v.C. toegeneem, maar teen 'n stadige tempo.

"The cleavage between the two ethnic groups and the consciousness of their separateness remained the dominant factor of socio-political life in Ptolemaic Egypt." (Lewis 1986:29).

Aleksandrië met sy asemlenende rykdom, sy kulturele en intellektuele lewe, sy feeste en gepaardgaande uitspattighede het in skrilte kontras met die situasie in die res van die land gestaan. Volgens Green (1990:319):

"Alexandria was by Egypt, yet not of it: Alexander's attempts at racial fusion was abandoned immediately after his death".

In die omgangstaal is daar bv. gepraat van Aleksandryne. Dit dui ook op die konsep van 'n aparte groep in die algemeen. Die Aleksandryne was nie heeltemal 'n homogene groep nie maar het uit 'n kosmopolitiese gemeenskap bestaan met ander waarde-stelsels en belange. Hulle was ook polities aktief en die regeerders moes daarmee rekening hou. Toe Ptolemeus XII, die fluitspeler, aan die bewind was, was hy verplig om na Rome te gaan om hulp vir die beskerming van sy koningskap te soek. Die Aleksandryne was ontevrede met sy optrede waardeur Siprus, wat 'n Egiptiese besitting was en waar sy broer koning was, deur die Romeine geannekseer is. Die ontevredenheid het tot uitbarstings in Aleksandrië gelei en hy het dit wys geag om die land tydelik te verlaat en letterlik hulp te gaan koop in Rome.

2.2 Die Romeine

Die Romeine was reeds bewus van die situasie in Egipte, veral dat die eens welvarende Ptolemeër ryk stadig maar seker aan die agteruitgaan was. Hulle het reeds gedurende die laaste deel van die 2de eeu v.C., in 139 v.C., 'n groep Romeine onder leiding van Skipio, die oorwinnaar van Kartage, na Egipte gestuur, oënskynlik om besoek af te lê, maar in werklikheid om die politieke en ekonomiese situasie in Egipte te evalueer. Hulle bevinding was dat dit 'n vrugbare land met geweldige potensiaal was met 'n groot aantal goedkoop arbeiders. Dit was slegs die swak regeerders wat

aanspreeklik was vir die probleme in die land, 'n saak wat met 'n beter regering reggestel kon word. Daar was blykbaar geen twyfel waar so 'n regering vandaan sou kom nie! Die politieke situasie in Rome en in die Middellandse Seestreek het egter verhinder dat Rome op daardie stadium openlik by Egipte betrokke geraak het. Dit is 'n bekende feit dat versigtigheid kenmerkend van die Romeine was. Volgens Foss (1997:64) was dit die rede vir die sukses van een van hulle helde:

"Quintus Fabius, who owed success and everlasting fame to a stratagem that won him the title of Cunctator, the Delayer."

Rome was nie haastig nie en het sy tyd afgewag en dit het uiteindelik vrugte afgewerp weens die paaibeleid van die regeerders teenoor Rome:

"In time, the spirit of appeasement became more a disease than a policy - a melancholy way of life. There is evidence of this afflicted spirit in the attempts to please (and not only in Egypt) in which the ruler would bequeath his kingdom to Rome in certain circumstances... It was a tactic to buy support and time, and it was used by others in the East with reason to fear Rome, for example Nicomedes of Bithynia and Attalus of Pergamon" (Foss 1997:65).

Sekere van die Ptolemeërs waarvan Ptolemeus VIII en Ptolemeus XI die bekendste was, het ook dié strategie gevolg. Toe Ptolemeus XII aan die bewind gekom het, was Egipte feitlik alreeds 'n kliëntestaat van Rome. Hy was baie ongewild by sy onderdane maar het weens die hulp wat hy van die Romeine,

onder andere Julius Caesar, ontvang het, sy koningskap behou en aan die bewind gebly.

Die laaste Ptolemeër, Kleopatra VII, het in 51 v.C. koningin van Egipte geword op agtienjarige ouderdom. Sy was die beroemdste asook die bekendste lid van dié dinastie en ook die mees uitstaande, maar ongelukkig het die dreigende skadu van Rome alreeds oor die oostelike deel van die Middellandse Seestreek geval en Egipte kon dié werklikheid nie vryspring nie. Kleopatra VII se heerskappy en persoonlike lewe is direk beïnvloed deur Rome se politieke spel, die wedywering tussen die leiersfigure in Rome en die magsvertoon in die Middellandse Seestreek wat reeds gedurende die regering van haar vader Ptolemeus XII en sy voorganger, Ptolemeus XI, begin het.

Daar was verskeie redes vir Rome se belangstelling in die Middellandse Seestreek gedurende die laaste gedeelte van die 1ste eeu v.C., en waarom hy sy invloed en beheer in die streek uitgebrei het.

Een van die belangrikste redes was die onvermoë van die bewindhebbers van die Ptolemeër asook die Seleukiede dinastieë om sake in hulle koninkryke bevredigend te hanteer. Dit het die lewensbelangrike handel in die Middellandse See bedreig, en die swak regering het sosio-politieke toestande geskep wat Green (1990:647) as volg beskryf:

.."as dangerous socio-political trends – mass movements by the dispossessed, encroachment by non-Mediterranean tribal elements that proved disastrous for trade."

Daar was ook probleme met seerowers in die Middellandse See wat al hoe groter afmetings begin aanneem het. Voorraad- en handelskepe is aangeval in en om die kus van Siprus en die kus van Silisië. Dit het veroorsaak dat Rome genoodsaak was om op te tree om die handelsroetes te beveilig en die skeepsverkeer na Italië te beskerm.

Egipte en Sirië was potensieel die vrugbaarste en produktiefste lande in die ONO, maar bogenoemde toestande het egter 'n negatiewe invloed op die lande uitgeoefen. In Egipte, beweer Green (1990:648):

"Too many peasants had either been sold off into slavery, or else driven by despair to quit their holdings and join ubiquitous bands of mercenaries that had come together with the pirates to form a virtual 'tiers etat,' an unacknowledged counter society, preying on the system it had abandoned."

Hierdie ontevredenes het die landbou verlaat en by ander opstandelinge aangesluit.

Alhoewel daar probleme in Egipte was, was dit nog steeds 'n land met groot potensiaal. In Aleksandrië was daar die ongelooflike hoeveelheid skatte van die Ptolemeërs wat vir enige moondheid 'n aantreklike aansporing sou wees om beheer te wil oorneem. Omstandighede in Italië het die rolspelers egter weerhou van optrede in Egipte, maar die Egiptenare het die dreigende gevaar van 'n Romeinse inval en oorname gevrees. Egipte was op daardie stadium die enigste land in die Middellandse Seestreek wat nog nie onder die direkte beheer van Rome was nie en

alhoewel die invloed van Rome 'n werklikheid was, het hulle hulle eie regering gehad. Rome was egter 'n wesentlike gevaar wat nie geïgnoreer kon word nie.

Die dreigende gevaar van Rome het 'n werklikheid geword in 48 v.C. toe die Romeinse generaal Pompeius by Aleksandrië vermoor word deur Ptolemeus XIII, die jong broer van Kleopatra, wat ook mede-regent was. Toe Julius Caesar 'n dag of wat later in Aleksandrië aankom, was hy met afsku vervul oor dit wat plaasgevind het (Green 1990:664-665). Hy het sy opponent met eer begrawe voordat hy teen Ptolemeus XIII en sy raadgewers, die instigeeërs van die verskriklike daad, opgetree het. Sy pad het met dié van Kleopatra gekruis toe sy na die gebeure terugkeer van Sirië waar sy gaan skuil het. Na die ontmoeting was Egipte nooit weer vry van direkte Romeinse invloed nie, aangesien beide Julius Caesar sowel as Markus Antonius, die tweede belangrikste generaal en leier en lid van die triumviraat in Rome nadat Julius Caesar vermoor is, 'n verhouding met haar gehad het. Hulle betrokkenheid met Kleopatra het uiteindelik daartoe gelei dat sy haar troon sowel as haar lewe verloor het en dat Egipte 'n provinsie van Rome geword het.

2.3 Kleopatra VII

Van al die bekende vroue in die geskiedenis van die wêreld was Kleopatra VII, koningin van Egipte vanaf 51 v.C., een van die bekendste en mees uitstaande. Sy was die laaste maar ook die beroemdste lid van die Ptolemeër dinastie wat Egipte vir ± 300

jaar regeer het gedurende die Hellenistiese tydperk. Sy is deur haar vader, Ptolemeus XII Auletes, in sy testament benoem as sy wettige opvolger saam met haar jonger broer Ptolemeus XIII. Op sewentienjarige ouderdom word sy koningin van Egipte.

Alhoewel daar nie veel geskrewe geskiedenis oor vroue uit die antieke tydperk behoue gebly het nie, is dit volgens O'Brien (1996:2) nie die geval met Kleopatra VII nie. Verskeie geskiedskrywers wat oor die Grieks-Romeinse tydperk geskryf het, byvoorbeeld Plutargus en Josefus, het breedvoerig oor haar berig as gevolg van die belangrike rol wat sy in die geskiedenis van hierdie tydperk gespeel het as koningin van Egipte en ook weens haar verhouding met die twee belangrikste Romeine van dié tydperk, nl. Julius Caesar en Markus Antonius.

Tempelinskripsies, verslae, rekords, legendariese oorleweringe, literatuur uit dié tydperk asook latere werke van byvoorbeeld Shakespeare, het haar naam verewig. Bronne wat in die jongste tyd deur navorsers ondersoek is, weerspieël nie dieselfde beeld van Kleopatra as wat die algemene populêre persepsie van dié besondere formidabele vrou en koningin is nie. Die abnormale omstandighede in en om die Mediterreense wêreld en haar hantering daarvan het beslis daarmee te make.

Kleopatra VII het haar hele lewe gewy in die diens van haar land en het haar uiterste gedoen om Egipte se soewereiniteit te beskerm. Alhoewel sy 'n Farao was, het daar nie Egiptiese bloed in haar are gevloei nie. Sy was in alle opsigte 'n ware koningin wat ook die intellektuele vermoëns van haar voorsate geërf het. Sy

was 'n Hellenis en het die naam van Aleksander die Grote se suster gedra. Daar was ander Kleopatras voor haar aangesien die Ptolemeër-koninginne almal dieselfde name gehad het nl. Berenice, Arsinoë of Kleopatra, maar sy was die belangrikste en beroemdste van almal.

"She was a queen arising out of a famous past, a fabulous history that combined something of the glory of Alexander with the triumphant longevity of Egypt's story" (Foss 1997:82). Haar aantreklike persoonlikheid, intelligente gesprekvoering, haar welluidende stem en mooi voorkoms is beskryf deur Plutargus, wie se familie bekend was met Kleopatra se lyfarts. Haar opvoeding in die paleis deur die geleerdes van die Biblioteek en die Museion het sekerlik hiermee te doen gehad. Volgens Plutargus was dit die impak van haar persoonlikheid wat 'n onweerstaanbare invloed uitgeoefen het. Van die vorige koninginne het ook sterk persoonlikhede gehad en selfs goed regeer ten spyte van familietwiste en familiemoorde, maar Kleopatra was die toonbeeld van die Hellenistiese beskaafde en gekultiveerde koningin. Sy was talentvol en kon haarself handhaaf teenoor enige vroulike of manlike opponent soos deur die geskiedenis bewys is. Sy was die enigste Ptolemeër wat die Egiptenare se taal kon praat, behalwe dat sy nog sewe ander vreemde tale magtig was. Dit het haar in die uitvoering van haar koninklike pligte goed te pas gekom toe sy besoekende diplomate in hulle eie taal, sonder 'n tolk, te woord kon staan.

Die koninkryk wat sy geërf het, was gekonfronteer met binnelandse probleme sowel as buitelandse druk (Foss 1997:73).

Soos reeds vermeld was die ontevredenheid onder die laer klasse groot, weens hulle armoede. Verder moes die kosmopolitiese bevolking in Aleksandrië ook versigtig hanteer word. Kleopatra was egter terdeë bewus van die Romeinse skadu wat al nader gekom het en wat sy sowel as die Egiptenare gevrees het.

Haar broer se raadgewers het politieke druk op haar uitgeoefen kort nadat sy aan bewind gekom het en sy gaan skuil in die suide van Palestina. Dit was gedurende dié tyd dat Pompeius by Aleksandrië vermoor word en Julius Caesar op die toneel verskyn. Kleopatra uitoorlê Ptolemeus XIII deur met 'n briljante plan die paleis in Aleksandrië vanuit die see en met die hulp van 'n vertroueling binne te gaan en die verbaasde Julius Caesar in te lig oor die ware toedrag van sake. Met hierdie vertoning van haar durf, vindingrykheid en moed, het sy daarin geslaag om die magtige Romein se guns te wen. Dit het 'n verhouding met hom tot gevolg gehad, tot groot ontsteltenis en frustrasie van Ptolemeus en sy raadgewers. Die situasie het spoedig gelei tot gevegte op die hawehoof tussen die Romeine, aangevoer deur Julius Caesar, en die Aleksandryne aangepor deur Ptolemeus en sy raadgewers (Foss 1997:84-87). Die einde het gekom toe Romeinse versterkings opgedaag het, die aanvallers verslaan is en Ptolemeus ook gesterf het in 'n konfrontasie by 'n sytak van die Nyl. Kleopatra se jongste broer word volgens Egiptiese gebruik as Ptolemeus XIV en opvolger op die troon geplaas. Hy was te jonk om 'n bedreiging vir Kleopatra te wees.

Julius Caesar het sy verblyf in Egipte na maande afgesluit met 'n vaart op die Nyl en daarna vertrek hy na Rome. Hy het soldate in

Egipte agtergelaat om die orde te handhaaf. Kleopatra het die lewe geskenk aan 'n seun nadat hy vertrek het en hom Caesarion genoem. Hierna het sy na Rome vertrek waar sy met haar indrukwekkende hofhouding in 'n huis van Julius Caesar gebly het. Dit wil voorkom asof Kleopatra met haar skerpsinnigheid nou van mening was dat sy en Julius Caesar dieselfde aspirasies, nl. 'n wêreldryk waarin hy as koning en sy as koningin sou regeer, gehad het (Foss 1997:96). Dit sou haar Egiptiese koninkryk beskerm en ook teen Romeinse oornames beskerm. Julius Caesar het gedurende dié tyd 'n vergulde beeld van haar in die nuwe Forum Julium laat oprig maar hy het nie openlik vaderskap van Caesarion erken nie. Die algemene gevoel in Rome was dat Kleopatra verantwoordelik was vir 'n verandering in Julius Caesar se optrede en haar moontlike aspirasies vir 'n koninkryk. So 'n stap, wat vir die Romeinse senatore en republikeine onaanvaarbaar sou wees, was volgens hulle oordeel aan die invloed van Kleopatra te danke. Dit het egter nie die hooggeplaasdes weerhou van besoeke aan Kleopatra, waar hulle haar intellektuele en gesofistikeerde sosiale verkeer geniet het nie. Selfs Cicero het daarvan getuig al het hy nie van haar gehou nie. Die ontydige moord van Julius Caesar op 15 Maart 44 v.C., bring 'n einde aan die verhouding en ambisies van Kleopatra. Sy keer terug na Aleksandrië.

Terug in Aleksandrië word die jong Caesarion as koning gekroon. Met hierdie optrede word Kleopatra se berekende beplanning weereens geïllustreer. Sy wou hiermee verhoed dat Rome enige verdere planne sou maak om Egipte te verower aangesien die

seun van Julius Caesar op die troon sou wees. 'n Muurpaneel teen 'n tempelmuur in 'n Tempelinskripsie in Hermonthis beeld die jong Ptolemeus Caesar as "God of the rising sun" uit. Dit dui alles op die fyn beplanning vir die koning van die toekoms. Kleopatra het met hierdie optrede haar ondersteuning en eerbied vir die priesters asook haar toegewydheid aan die Egiptiese religie gedemonstreer. Die priesters sou op hulle beurt hierdie handeling aan die ongeletterde onderdane oordra. Dit is interessant dat dit die mense van Bo-Egipte was wat wou optrek teen Oktavius toe hy in Aleksandrië arriveer, na die slag van Aktium in 30 v.C.

Dit wil voorkom asof daar na hierdie gebeure tydelik rustigheid in Egipte was. Omstandighede het verbeter, die Romeinse soldate het met hulle teenwoordigheid probleme in Aleksandrië verhoed maar volgens Foss (1997:109)

..."she could not divorce herself and her kingdom from the course of history that was being shaped in Rome."

In Rome was 'n magstryd aan die gang tussen Julius Caesar se opvolgers, nl. Markus Antonius en die jong nefie van Julius Caesar, Oktavius. Hy was deur Caesar in sy testament benoem as sy wettige opvolger. Dit was 'n skok vir Markus Antonius wat oortuig was dat Julius Caesar hom as erfgenaam sou aanwys. Daar het gevolglik 'n magstryd in Rome ontstaan waarvan Kleopatra kennis geneem het en met haar skerpsinnigheid en politieke insig haarself geposisioneer ten opsigte van die gebeure in Rome. Haar optrede bewys weereens haar gedetermineerdheid om haar koninkryk te beskerm en om haar troon vir haar seun te

behou. Haar politieke instink het haar gewaarsku om op 'n afstand te bly en eers geen reaksie te toon nie. Later besluit sy om die driemanskap in Rome in hulle stryd teen Cassius te help en om sodoende in die goeie boekies van die sterker leiers in Rome te bly. Sy rus haar vloot toe en vertrek self aan die stuur daarvan uit Aleksandrië om die Romeine te gaan help. Ongelukkig tref 'n hewige storm die vloot en word feitlik al die skepe naby die Noord-Afrikaanse kus uitgewis. Sy was gelukkig om nie ook self in die storm om te kom nie.

Die kompetisie in Rome, waar Oktavius hom subtiel beywer het om sy ondersteuning in die senaat te vergroot, het op 'n verdeling van die verantwoordelikhede van Markus Antonius en Oktavius uitgeloop. Daarvolgens beheer Oktavius die westelike deel van die ryk en Markus Antonius die oostelike deel. Hierdie reëling het Markus Antonius, die beroemde generaal, goed gepas aangesien hy, in die plek van die vermoorde Julius Caesar, reeds besig was met voorbereidings vir 'n vergeldingsveldtog teen die Parte.

Julius Caesar was van plan om 'n vergeldingsveldtog teen die Parte te loods en so die Romeine se eer te herstel nadat Krassus, een van die driemanskap in Rome, by die slag van Karië in 53 v.C. deur die Parte verslaan is en daar gesneuwel het. Hierdie veldslag was 'n groot verleentheid vir die magtige Romeine, aangesien die legioene se banier, die Arende, ook in die slag gebly het. Ongelukkig het omstandighede in Rome verhinder dat Julius Caesar uitvoering aan sy plan kon gee voordat hy vermoor is. Vir Markus Antonius was dit dus nie net 'n droom nie, maar 'n heilige

plig om die Parte met 'n vergeldingsoffensief te onderwerp en die Romeine se eer daardeur te herstel. Volgens Foss (1997:123) kon Antonius met 'n oorwinning oor die Parte sy droom om 'n tweede Aleksander die Grote te word, verwesenlik. Sy verbintenis met Kleopatra, die Ptolemeër en ook die opvolger van Aleksander, het ook goed ingepas by sy aspirasies.

Markus Antonius was 'n baie goeie krygsman en-generaal, maar sonder deursettingsvermoë. Volgens Foss (1997:112) was dit binne sy vermoë om sy ambisies te verwesenlik omdat hy oor baie goeie eienskappe beskik het. Sy manskappe het hom ook verafgod vir sy menslike optrede teenoor hulle. Dit was verder ook bekend dat hy 'n voorliefde vir vroue, wyn en feesvieringe gehad het. Dit is egter bekend dat die nuwe uitdagings hom aangespoor het om in alle sake die getroue dienaar van Rome te wees. Hy was 40 jaar oud toe hy na sy hoofkwartier in Tarsus in die ooste vertrek het. Daar het al die ondersteuners van die Romeinse ryk hom besoek as gevolg van hulle verpligtinge teenoor Rome en om hulle hulp met die komende kampanje teen die Parte te bespreek. Dit was net Egipte wat nie opgedaag het nie. Dit noop Markus Antonius om Kleopatra na hom te ontbied. In die annale van die geskiedenis is die daaropvolgende gebeurtenisse met kleur en geur beskryf. Dit het Kleopatra die geleentheid gebied om met al haar politieke insig, haar vindingrykheid, berekendheid, haar gedetermineerdheid en haar magsgosisie in die oostelike streek van die Middellandse Seestreek, te demonstreer. Die ontmoeting word deur Plutargus as volg beskryf en deur Foss (1997:117) weergegee:

"She sailed up the river Cydnus in a barge with a poop of gold and with purple sails, her rowers stroking the water with oars of silver that kept time to the music of flutes and pipes and lutes. As for Cleopatra herself, she reclined under a canopy of cloth-of-gold, dressed as that Aphrodite we see in paintings, while on either side stood pretty little cupids who cooled her with their fans. In her crew were the most beautiful of her women clothed as Nereids and Graces, some at the helm, others tending the tackle and the ropes of the barge, out of which came a wondrous sweet smell of perfumes that wafted over the river-banks. A multitude of people raced to the riverside to view her progress and the city emptied to see her."

Die nuus dat 'Afrodite' arriveer het, het vinnig versprei. Hierdie berekende skouspel herinner sterk aan die glorieryke feeste van haar vroeë voorgangers. Dit is verstaanbaar dat dié dramatiese aankoms die nodige effek op Markus Antonius gehad het. Sy aanvaar ook nie 'n uitnodiging vir 'n ete deur hom nie maar nooi hom en sy offisiere om haar gaste te wees op die vlagskip! Die Romeine sou dus deur haar, op Egiptiese 'grondgebied', as haar gaste trakteeer word. Tydens die ete word Markus Antonius en sy offisiere met die beste wyne en mees eksotiese geregte denkbaar, oorlaai. Hulle verstomming en verbasing ken geen perke as sy selfs die goue eetgerei en versierings sowel as die pragtige tafels en nog ander skatte as geskenke aan hulle gee nie!

Markus Antonius was heeltemal oorweldig deur Kleopatra wat op daardie stadium in die fleur van haar lewe was. Sy was 28 jaar oud, die magtigste en die rykste vrou in die bekende wêreld. Haar

natuurlike sjarme, intellektuele spitsvondigheid en aantreklike voorkoms kon hy nie weerstaan nie. Sy het sekerlik baie goed vergelyk met die mooiste en aantreklikste vroue waarmee hy in aanraking gekom het, indien sy hulle nie almal oortref het nie. Haar beplanning en strategie werp vrugte af en 'n verhouding tussen die twee volg. Toe sy vertrek, vergesel hy haar na Aleksandrië waar hy 'n geruime tyd in die paleis vertoef. Sy trakteer hom op die beste en uitspattigste Aleksandrynse wyse denkbaar, totdat geluide van Rome af hom laat vertrek om na sy belange daar te gaan omsien.

Green (1996:671) is van mening dat Antonius nie so insiklik was soos dit uit die geskrifte van die antieke geskiedskrywers wil voorkom nie. Feit is dat die driemanskap geld nodig gehad het vir hulle kampanjes en dat Antonius deeglik bewus was van Kleopatra se rykdom. Kleopatra was op haar beurt weer bewus daarvan dat die Romein moontlik haar droom van 'n wêreldryk waarin sy as koningin sou heers, kon bewaarheid. Hier was weereens 'n Romein wat haar in haar stryd teen die gevreesde Romeinse oorheersing van haar koninkryk kon red, 'n Romein om die Romeine mee te oorwin!

Antonius het vir vier jaar sy hande vol gehad met probleme in Rome waar hy dan ook om voor die hand liggende redes met Oktavius se suster getrou het. Toe die Parte 'n nuwe offensief in die ooste beplan, besluit hy dat die tyd om 'n kampanje teen hulle te loods, aangebreek het. Hy laat sy nuwe vrou en hulle twee dogtertjies in Rome agter en vertrek na Antiogië om die nodige reëlins te tref. Daar aangekom, laat hy Kleopatra weet dat sy by

hom moet aansluit. Sy gee gehoor daaraan en bring hulle tweeling wat hy nog nooit gesien het nie, saam. Kleopatra was goed ingelig oor die verhouding tussen Antonius en Oktavius en besef dat 'n suksesvolle veldtog teen die Parte Antonius se saak sou bevoordeel. Sy moedig hom aan en hy oorlaai Kleopatra met geskenke, nie juwele nie maar grondgebied. Sy kry Fenisië, Koele-Sirië, Siprus, 'n deel van Silisië, asook die deel van Judea by die Dooie See, waar die gesogte balsemplantasies was, en ook 'n deel van die Arabiese kus aan die Rooi See. Hierdie vrygewigheid het Rome geantagoniseer maar Kleopatra was baie bly om dele van die oorspronklike Ptolemeër ryk terug te kry. Hierna trou Markus Antonius met Kleopatra en sy ondersteun hom in sy beplande veldtog teen die Parte.

Antonius het homself beskou as die opvolger van Aleksander die Grote wat die Ooste oorwin het. Met 'n Ptolemeër as sy vrou het hy as die beroemde generaal die veldtog aangepak, maar dit het in 'n groot fiasko geëindig. Kleopatra word weereens ontbied om hom te kom help met finansiële bystand en voorrade. Hy het volgens die rekords 30 000 manskappe verloor en was self feitlik 'n gebroke man. Met Kleopatra se daadwerklike hulp herstel hy egter en bring hy weer 'n leër op die been.

Na die mislukte veldtog trek Antonius teen die koning van Armenië op en neem hom gevange. Die sukses van die kampanje word op luisterryke wyse in Aleksandrië gevier met 'n eg Romeinse triomftog waarin die koning van Armenië in kettings moet loop. Weereens het Kleopatra se aanvoeling vir die teatrale vir 'n wonderbaarlike skouspel gesorg. In 'n daaropvolgende samekoms

word haar en Antonius se kinders gekroon as heersers van die verskillende lande wat oorwin is en Kleopatra as koningin van Egipte, Siprus, Libië en Koele-Sirië met Caesarion as haar gemaal.

Hierdie optrede van Kleopatra is weereens 'n bewys van haar politieke insig, ambisie, geestelike wylskrag en deursettingsvermoë. Sonder enige vyandige optrede van haar kant af het sy nou 'n groot deel van die oostelike Romeinse ryk by haar dinastie gevoeg en die Romeinse heerser van die Ooste – die "de facto Imperator" van die Oostelike ryk – by haar adellike familie ingesluit. Dit het die indruk geskep dat sy op pad was om keiserin van Rome te word. In Rome het die mense dit as seksuele manipulasie beskou en Oktavius het 'n lewendige en vyandige propagandaveldtog teen Kleopatra geloods. Dit het van kritiek na growwe beledigings gegroei.

Die waarheid was dat Rome nou vir Kleopatra, wat in staat was om twee van die magtigste Romeine te manipuleer, begin vrees het. Volgens Foss (1997:142): "She was portrayed as a witch of the orient, a voracious fertility goddess of an alien culture who unmanned Roman probity, and the hunting-dogs of the writer's yellow trade were set on her, in support, as always, of the ascendant power. But a greater mystery than her supposed sexual appetite was the extent and brilliance of her aura which engulfed the Roman intentions of Anthony, and eventually lost him in the Alexandrian quagmire where he forgot both his military duty and Octavia. This was a triumph of personality that Rome could not understand."

Oktavius het Antonius se optrede as 'n persoonlike belediging vir homself en sy suster Oktavia, Antonius se wettige vrou, beskou. Hy het die hele aangeleentheid beskou as die voorbereiding vir 'n Hellenisties-Romeinse monargie, geskoei op die Ptolemese tradisie en gerugsteun deur die massaproduksie en welvaart van Egipte.

Die situasie in Rome het vererger en gevoelens het ook teen Antonius opgelaai, veral toe daar verneem is dat Kleopatra voorbereidsels begin tref vir 'n openlike konfrontasie. Kleopatra het Antonius aangespoor om teen Oktavius op te trek, maar hy het getalm, alhoewel hy met haar hulp en sy getroue ondersteuners se aanmoediging, begin gereedmaak het vir 'n openlike konfrontasie. Hulle het na Athene gegaan en daar nog kosbare tyd verloor met uitgerekte organisering en voorbereidings vir die komende konfrontasie.

Oktavius het nou 'n geregverdigde oorlog teen Kleopatra verklaar – 'n "justum bellum" – aangesien 'n oorlogsverklaring teen Antonius 'n burgeroorlog sou beteken wat vir die Romeine onaanvaarbaar sou wees. In haar voorbereidsels vir die oorlog en daadwerklike hulp aan Antonius het Kleopatra weereens haar bevoegdheid as Egiptiese koningin bewys. Sy het skepe laat bou, voorrade na Griekeland gestuur, dit laat berg, gereël vir die betaling van die werksmense vir transport oor land na Aktium, aangesien Antonius besluit het dat die ontmoeting met Oktavius se magte daar sal plaasvind. Kleopatra het dit alles behartig met die hulp van haar administrasie in Aleksandrië.

Die seeslag tussen die Romeinse vloot en die gesamentlike mag van Markus Antonius en Kleopatra het by Aktium op 2 September 31 v.C. aan die weskus van Griekeland plaasgevind (Foss 1997:160-163).

Die Romeine is aangevoer deur Agrippa, die admiraal van die vloot. Hy was 'n briljante aanvoerder en het daarin geslaag om die magte van Markus Antonius te verpletter. Kleopatra, wat self haar skepe aangevoer het, het met die grootste deel van haar vloot op die vlug geslaan en na Aleksandrië geseil, bewus van die groot neerlaag en die implikasies van die neerlaag vir haarself, haar dinastie, haar geliefde land waarvoor sy alles feil gehad het, en ook vir Antonius. Hy het in Aleksandrië by haar aangesluit nadat hy ook ontvlug het. Hy het geweet dat Oktavius die stryd in Egipte verder sou voer en het besef dat die skrif aan die muur is. Toe daar wel 'n geveg naby die stad plaasvind en hy besef dat sy magte die geveg verloor, het hy die eerbare ding vir 'n Romein gedoen en op sy swaard geval. Hy is nie dadelik dood nie en is na die mausoleum van Kleopatra geneem. Sy en twee van haar diensmeisies het in die mausoleum geskuil teen die Romeine, waar Oktavius en sy manskappe hulle nie sou kon bereik nie.

Omdat die deur van die mausoleum nie van buite oopgemaak kon word nie, word Antonius deur die vroue opgehys na 'n venster bo in die dak van die gebou en daar sterf Antonius by Kleopatra.

Ongelukkig het die Romeinse soldate gesien wat gebeur het en kry hulle ook toegang tot die skuilpek. Oktavius besoek Kleopatra en volgens oorlewering het sy probeer om vir genade vir haar

kinders te pleit. Sy het haar skatte wat ook in die gebou versteek was aan hom gegee. Deur 'n vertroueling het sy verneem dat hy beplan om haar na Rome te neem waar sy sekerlik in sy triomfoptog sou figureer. Hiervoor het sy nie kans gesien nie en met haar moed en vindingrykheid beplan sy 'n manier om hom te fnuik. 'n Vertraueling het die giftige Egiptiese adder wat haar pynlose dood veroorsaak het na haar ingesmokkel. Kleopatra het vir seker die dramatiese einde van haar lewe vooruit beplan. Selfs in haar doods-drama het sy die gehate Romein uitoorlê en soos 'n ware koningin die dood te gemoet gegaan (Foss 1997:176).

HOOFSTUK 3

DIE IMPAK VAN DIE HELLENISME OP PALESTINA

3.1 Inleiding

Aleksander se suksesvolle ekspedisie na die lande van die ONO het ook op Palestina, soos op Egipte, 'n onuitwisbare impak gehad. Die wyse waarop dit in Palestina plaasgevind het en die invloed daarvan, asook die veranderinge wat dit teweeggebring het, het egter verskil van dié in Egipte. Die Hellenisme het ook 'n bepalende invloed op die Jode in Palestina gehad. Die land was deel van die Hellenistiese wêreld en was dus in die Hellenistiese invloedssfeer, wat die raamwerk gevorm het van die toekomstige politieke en ekonomiese lewe waarin die kultuur van die Jode ontwikkel het. Dit het veranderinge op feitlik elke vlak van die samelewing tot gevolg gehad. Daar was verskeie redes hiervoor.

Palestina se geografie het grootliks verskil van dié van Egipte. Die land het geen natuurlike grense gehad nie en was dus maklik binnedringbaar. Die leërs van vyandige volke het dikwels daardeur beweeg en die hoof- handelsroetes tussen die ooste en die weste het dié gebied ook deurkruis. Die hawestede van Fenisië, aan die kus van die Middellandse See, was 'n aantreklike bate vir enige moontheid wat in die internasionale handel belanggestel het. Hierdie eienskappe het daartoe bygedra dat Palestina deur die eeue heen deur buitelandse magte as deurgang en selfs as slagveld gebruik is. Gevolglik was Palestina meer blootgestel aan

invloede van buite as wat die geval in Egipte was. Die land was weens sy ligging nie so afgesonder soos Egipte met sy natuurlike grense nie. Die Egiptenare was 'n homogene volk, selfgenoegsaam en stabiel. Daarteenoor was die Palestyne 'n gemengde bevolking waar daar dikwels konfrontasies tussen die verskillende faksies plaasgevind het. Dit is dus verstaanbaar dat die impak van die Hellenisme op die twee lande asook die veranderinge wat plaasgevind het, verskillend sou wees.

3.2 Historiese oriëntasie

Met die verdeling van Aleksander se ryk het Seleukus vir Sirië, wat Palestina ingesluit het, sowel as dele van Klein-Asië en Mesopotamië gekry. Ptolemeus, wat Egipte gekry het, het hom egter voorgespring en Koele-Sirië, wat Palestina ook ingesluit het, ingepalm. Vir Ptolemeus was dit ekonomies voordelig om Palestina te besit, aangesien hy hoofsaaklik belang gestel het in handelsbande tussen Egipte en Sirië, soos deur die Zenon papiri bevestig word (Green:1990:502).

Die Ptolemeërs het Palestina vir \pm 100 jaar besit. Gedurende die tyd het die Jode deeglik kennis gemaak met die Hellenistiese lewenswyse. Dit het byvoorbeeld hulle politiek, hulle denkers, hulle regsstelsel en veral hulle oorlogstegnieke beïnvloed. Die ekonomie het grootliks verbeter as gevolg van die goeie administrasie van die Seleukiede. Dié verbeterde administrasie was hoofsaaklik tot hulle eie voordeel, maar ook in belang van die staat.

Weens die etniese en geografiese verskille tussen Egipte en Palestina het die Ptolemeërs hulle administrasie aangepas by die Palestynse omstandighede. Die land met sy bergagtige binneland, met diep klowe en hoë bergspitse, het verskil van die uniforme landskap van Egipte. Polities was daar ook 'n verskil. Aan die kus was daar die Fenisiese stadstate; Jerusalem was 'n tempelstaat met die Joodse 'ethnos'; daar was die 'ethne' van die Idumiete en die Samaritane; groepe afstammelingen van die Kanaäniete en die Siriërs; verskillende stede in die binneland wat bestaan het uit Griekse militêre kolonies (kleruchs); Arabiese stamme oos van die Jordaan en die Nabateërs in die suide. Dit was gevolglik 'n heterogene bevolking wat goeie administrasie geverg het om sake te beheer en orde te handhaaf.

Om die situasie in die land suksesvol te beheer, het die Ptolemeërs die gebied verdeel in kleiner administratiewe eenhede, soortgelyk aan dié van die Perse. Die invordering van belasting is streng gekontroleer, veral waar hooggeplaasdes aangestel was. Hierdie administratiewe stelsel van die Ptolemeërs was so suksesvol dat dit feitlik onveranderd deur die Seleukiede, en later deur die Romeine, oorgeneem is.

Die anneksasie van Palestina deur Ptolemeus I het veroorsaak dat daar vir 100 jaar 'n stryd tussen die dinastieë van die Ptolemeërs en die Seleukiede gewoed het. Gedurende dié tyd het vyf oorloë, die Siriese oorloë, plaasgevind. Dit was eers in 200 v.C. dat die Ptolemeërs deur die Seleukiede by Panias, in die noorde van Galilea, verslaan is deur Antiogus III. Hierna het Palestina 'n deel van die Seleukiede ryk geword.

Die Jode in Palestina het as groep 'n groot mate van outonomie in hulle eie sake geniet en het hulle tradisies en hulle religie vrylik gehandhaaf en beoefen. Die Hoëpriester was die religieuse sowel as die politieke magspersoon. Hy was egter in die laaste instansie aan die koning verantwoordelik. In die kulture van die ONO (byvoorbeeld in Egipte, Babelonië, Sirië, en andere) het priesters 'n baie belangrike rol gespeel. Die priesters as verteenwoordigers van die gode, so is geglo, het die geestelike wêreld regeer, net soos die koning die enigste regeerder van die materiële wêreld was. In die Joodse religie het priesters ook 'n belangrike rol vervul.

Die Jode was 'n monoteïstiese volk en hulle religie het as sodanig verskil van die ander ONO volke se godsdienste. Religie het egter in alle afdelings van die lewe, in die politiek, etiek, letterkunde, die regstelsel en so meer 'n vormende invloed uitgeoefen. Die amp van Hoëpriester was gevolglik baie belangrik aangesien alle sekulêre sowel as religieuse sake in die laaste instansie deur hom behartig is.¹

Die regering in Jerusalem was dus 'n teokratiese regeringsvorm, maar die Seleukiede koning in Antiogië het die laaste sê gehad. Dit was egter die beleid van die Seleukiede om nie met die plaaslike leiers en regeringstelsels in te meng nie, solank hulle hulle verpligtinge getrou nagekom het.

Die oorname van Palestina deur die Seleukiede het, volgens Hengel (1974:19), goed begin. Antiogus III het probeer om die guns van die Jode te wen deur 'n toegeeflike houding teenoor

¹ Hierdie reëling het later aanleiding tot groot probleme gegee

hulle in te neem. Volgens Schalit (1972:81) het Antiochus III 'n dekreet uitgevaardig waarin hy verskeie daadwerklike stappe aangekondig het om die Jode te vergoed vir die verliese en die skades wat hulle gelei het as gevolg van die oorlog. Die inhoud van hierdie dekreet word volledig deur Josefus (Oudh. 138) beskryf.

In hierdie belangrike geskiedkundige dokument word die toegeeflikheid van Antiochus III duidelik. Vir die eerste drie jaar van die nuwe regering sal geen belastings gehef word nie. Hy sal die koste dra van alle herstelwerk aan beskadigde eiendom en die Priesters en hoë administrateurs sal permanent van alle belastings vrygestel word. Die Jode het vir sover dit moontlik was lokale outonomie, volgens hulle tradisionele wette, ontvang. Volgens Schalit (1972:85) was die nasie op 'n goeie voet met die nuwe regeerders. Ongelukkig word die goeie verhouding versteur deur die oorwinning van die Romeine oor die Seleukiede by Magnesia in Anatolië, in 190 v.C. Hierdie gebeurtenis het daartoe gelei dat Antiochus swaar belas is deur die Romeine. Antiochus herroep gevolglik die belastingtoegewings en dit plaas druk op die bevolking, veral die laer klasse, en ontevredenheid laai op. Interne spanning het daartoe gelei dat die Jode die mate van outonomie wat hulle gehad het geleidelik verbeur het (Hengel 1974:19). Dit het by tye in konfrontasie oorgegaan, veral tussen die konserwatiewe en die gehelleniseerde Jode.

Antiochus III se opvolger, Antiochus IV, het in 175 v.C. 'n strenger en meer aggressiewe proses van hellenisering toegepas. Hy het onder andere Jerusalem verdeel en polis status aan een deel

gegee (Hengel 1974:24). Hierby was die tempel ook ingesluit en was die Grieke geregtig om ook hulle godsdiens daar te beoefen. Vir die Jode het dit neergekom op ontheiliging van die tempel en dit was vir hulle heeltemaal onaanvaarbaar. Dit, onder andere, het aanleiding gegee tot die opstand wat aan die ontwikkel was.

Daar was sekere Joodse aristokrate wat die proses van hellenisering goedgekeur het, maar vir die grootste deel van die volk het hierdie optrede tot verdere ontevredenheid teenoor die Seleukiede aanleiding gegee. Toe ene Menelaus as Hoëpriester aangestel word, het sake vererger, aangesien hy nie tot die priesterlike familie behoort het nie. 'n Krisis was op hande en dit loop uit op die Makkabeëroptrede wat in 'n volkskaalse oorlog ontwikkel het.

Antiochus IV het die opstand probeer onderdruk met sy magte, maar nie daarin geslaag nie. Sy Hellenistiese hervorming was daarop gemik om Jerusalem in 'n Griekse stad, 'n polis, te omskep. Sy optrede teen die Joodse religie en die ontreiniging van die tempel, was strydig met die eeue-oue beleid van die heersers van die ONO, wat nie met die religieuse oortuigings van die oorwonne volke ingemeng het nie. Dit is verstaanbaar dat hierdie optrede woede by die Jode ontlok het en dat hulle in opstand gekom het. Die optrede van Antiochus IV het die einde van die Seleukiede bewind in Palestina tot gevolg gehad en het tot die ontstaan van 'n nasionale onafhanklike Joodse staat, die Hasmoniese staat, gelei. Die staat het vir 98 jaar onafhanklik van die Seleukiede, nl. vanaf 161 v.C. tot 63 v.C., bestaan.

Salome Aleksandra het in 76 v.C. koningin van die Hasmoniese staat geword nadat haar man, Aleksander Jannaeus, die derde Hasmoniese koning, oorlede is. Hy het haar in sy testament as sy opvolger benoem. Sy was 'n suksesvolle en geliefde koningin volgens die geskiedskrywer Josefus (Oudh, XIII:6) "A woman she was who showed no signs of the weakness of her sex; for she was sagacious to the greatest degree in her ambition of governing..." Daar is twee uitstaande kenmerke van haar koningskap wat insiggewend is, nl. die vrede en voorspoed wat in die koninkryk geheers het en die belangrike rol van die Fariseërs. Ongelukkig het haar seuns in onmin met mekaar geleef en die vrede en voorspoed wat in die land geheers het, het as gevolg van hulle optrede tot 'n einde gekom.

Die Romeine, onder aanvoering van Pompeius, het in 63 v.C. gebruik gemaak van die onstabiele situasie in die land wat veroorsaak is deur die broederlike twis tussen Hirkanus II en Aristobulus II en Palestina binnegeval. Jerusalem is beleër en in 63 v.C. ingeneem deur Pompeius. Dit het die einde van die Hasmoniese staat beteken en Palestina het 'n Romeinse provinsie geword.

3.3 Die Ptolemeërs

Nadat Ptolemeus I Palestina by Egipte gevoeg het vir redes reeds genoem, het hy begin om die land en sy potensiaal te ontwikkel om die grootste ekonomiese voordeel daar uit te trek. Hy het die suksesvolle organisasie en administrasie wat hy in Egipte

geïmplementeer het, ook in Palestina toegepas en aangepas. Deur die toepassing van verbeterde landboumetodes, bv. doeltreffende besproeiing en ander tegnieke, het hy daarin geslaag om die landbouproduksie te verhoog, veral die produksie van graan, olie en wyn. Die uitvoer vanuit die Fenisiese hawens het as gevolg hiervan ook toegeneem. Die belangrike bydrae van die Karavane, wat die handelsroetes deur Marisa na die oostelike lande van die ONO gevolg het, het ook 'n groot bydrae gelewer tot die verbetering van die ekonomie. Kommersiële voordeel is uit die handel met Transjordanië getrek, aangesien die stad Amon Rabat ook op die handelsroetes van die karavane geleë was. Muntstukke en ryk versierde grafkelders sowel as erdeware, wat in dié dele deur argeoloë gevind is, is 'n aanduiding van die ekonomiese verbetering wat gedurende die tyd van die Ptolemeërs geheers het. Die ekonomiese voorspoed het die proses van hellenisering bevorder aangesien Jode in die Diaspora vermeerder het weens die toename in die internasionale handel. Hulle het gevolglik makliker aangepas by die Hellenistiese beskawing en vanweë die voordele daaraan verbonde is die Jode in Palestina ten gunste van die Hellenisme beïnvloed.

Die voordele wat die verbeterde ekonomie ingehou het, was egter nie vir die gewone mense, veral die op die platteland, beskore nie. Dit was hoofsaaklik tot voordeel van die hoë lui en die aristokrasie wat hoofsaaklik in die stede gewoon het. Die laer klasse is deur die Helleniste gebruik ter wille van verhoogde produksie en ekonomiese voordele vir die koning. Hulle het verhoogde druk ervaar maar geen verbetering in hulle lewensomstandighede nie.

Dit was belangrik vir die Ptolemeërs om kontak met die aristokrasie te handhaaf ter wille van hulle heerskappy in Palestina en die voordele daaraan verbonde. Dié groep was die teikengroep vir hellenisering. Vir die Jode wat aangepas het by die nuwe lewenswyse was dit voordelig. Deur die bemeestering en gebruik van die Griekse taal het hulle hulle sosiale status verbeter, kon hulle burgerreg kry in 'n polis asook toegang tot eksklusiewe Griekse instellings waarvan die gewone Jood uitgesluit was en so ook deel in die voorregte wat ekonomiese voorspoed gebring het. Die Jode in die Diaspora, veral in Egipte en Fenisië, was 'n goeie voorbeeld daarvan.

Die Helleniste is nie deur die sosio-ekonomiese situasie van die laer klasse geraak nie aangesien hulle hoofsaaklik uit die hoër klasse, die aristokrasie en die priesters, bestaan het. Geleidelik het ontevredenheid onder die laer klasse as gevolg van 'n gees van magteloosheid en frustrasie groter geword. Dit is verder aangeblaas deur die ortodokse priesters wat teen die hellenisering gekant was.

Die Ptolemeërs het as gevolg van praktiese redes 'n 'oop' beleid op politieke gebied teenoor die Jode gehandhaaf. Dit het samewerking bevorder sowel as die proses van hellenisering. Die aanstelling van 'n Jood, 'n sekere Tobias, uit Transjordanië as belastinggaarder, is 'n goeie voorbeeld van die beleid. 'n Tobias is ook as Hoëpriester in Jerusalem aangestel deur die Ptolemeërs. Alhoewel daar kontrole oor sy optrede was, is beheer oor die Tempelstaat in Jerusalem aan hom toevertrou. Die Helleniste se politiek het in elk geval hoofsaaklik op ekonomie berus.

Die Ptolemeërs het probeer om hulle mag in Palestina te behou soos die Siriese oorloë bewys het. Toe hulle na die veldslag by Panias uit Palestina verdryf is, het die land weereens 'n verandering ondergaan. Volgens Otzen (1990:16) "The Seleucid assumption of power in Palestine introduced a phase in the history of Judaism which, in terms of drama and tumultuous events, stood in shattering contrast to the previous centuries under the Ptolemies and the Persians."

Die onstuimigheid en oproer waarvan hy melding maak, het geleidelik ontwikkel as gevolg van ingrypende veranderinge op verskillende vlakke van die regering en die aggressiewe metodes van hellenisering wat deur die Seleukiede geïmplementeer is.

3.4 Die Seleukiede

Nadat Antiogus III die Egiptenare uit Palestina verdryf het, het hy hom beywer om met toegeeflikheid die samewerking van die Jode te verseker. Hy het belastingtoegewings gemaak, vergoeding betaal vir skade veroorsaak deur die oorlog en die priesters en administrateurs in hoë poste permanent vrygestel van belasting. Die Jode in Jerusalem het groter outonomie in die plaaslike regering gekry (Schalit 1976:85 en Green 1990:515). Die tegemoetkomende beleid was egter van korte duur na die Romeinse oorwinning by Magnesia oor die Seleukiede magte in 190 v.C. Hoër belasting word van Antiogus deur die Romeine geëis en dit noep hom om sy belastingtoegewings in Palestina

sowel as in sy ander provinsies te herroep, tot groot ontsteltenis en ontevredenheid van die Jode (Green 1990:508).

Terselfdertyd word die laer klasse verder uitgebuit en hulle ontevredenheid word al hoe groter. In die stede het 'n relatiewe klein maar ryk en magtige groep, wat die hoë lui en priesterlike aristokrate ingesluit het, die vertroue van hulle Griekse oorheersers gehad. Teenoor hulle het 'n konserwatiewe teokrasie gestaan, wat teen die mag van die aristokrasie en die penetrasie van die Hellenisme, veral in Jerusalem, gekant was. Die sosiale verskil is in religieuse terme deur die ontevredenes geïnterpreteer. Die Joodse apokaliptiek en Wysheidsliteratuur getuig hiervan. Hierdie situasie het in 'n groot mate tot die Makkabeëroepstand van 160 v.C. aanleiding gegee. Hengel (1994:49) beweer: "on both economic, social and religious grounds a development is beginning here which carried within itself the germ of conflict".

Die konflik was onvermydelik toe daar verdere druk op die Jode uitgeoefen is deur Antiogus III se opvolger, Antiogus IV met sy aggressiewe metode van hellenisering.

3.5 Hellenisering

Die proses van hellenisering in Palestina het op verskillende maniere plaasgevind. 'n Aantal vrystede, die sogenaamde 'polis' is in die land gevestig. Griekse immigrante het hulle Griekse lewenswyse daar uitgeleef deur die benutting van die gimnasium, biblioteek, hulle religie, ens. Die poleis het 'n demokratiese regeringsvorm gehad wat grootliks verskil het van die antieke

Joodse Raad van Oudstes. Vir sommige Jode, wat 'n verandering van regeringsvorm verlang het, was dit 'n baie aantreklike proposisie. Die Jode het daagliks met die Griekse lewenstyl en kultuur in aanraking gekom en is gevolglik met die realiteit daarvan gekonfronteer. Vir sommige het dit beslis voordelig en aantreklik voorgekom. Dit was dus 'n ideale manier om die proses van hellenisering te bevorder, maar dit het ook die anti-Hellenistiese gevoel onder baie van die Jode, versterk (Cook 1997). Jode wat gehelleniseerd geraak het, het hulle status verbeter, het burgerreg in die poleis verkry asook toegang tot eksklusiewe Griekse instellings waarvan die gewone Jood uitgesluit was. Met enkele uitsonderings het hulle egter nie hulle religie en tradisies prysgegee nie.

Die impak van die Hellenisme op Palestina was fenomenaal. Die bevolking het die krag daarvan in feitlik elke faset van hulle daaglikse lewe ervaar. In die siviele lewe sowel as op militêre en sosio-ekonomiese vlak het hulle daarmee in aanraking gekom. Op die literatuur, die religie en die filosofie van die Jode het die Hellenistiese beskawing 'n onuitwisbare invloed en in sommige opsigte 'n hervorming uitgeoefen.

Die penetrasie van Hellenisme het deur middel van die Griekse taal plaasgevind. Grieks was soos 'n wêreldwye band wat die Hellenistiese wêreld bymekaar gehou het ten spyte van die fragmentasie en verdeling van die ryk wat na Aleksander se dood plaasgevind het. Die vestiging van Grieks as omgangstaal was die belangrikste en mees permanente voordeel van Aleksander se oorwinnings in die ONO. Die invloed daarvan het Aramees oortref.

Grieks was die taal van die handelaars wat dié gebied deurkruis het; wette is daarin uitgevaardig; dit was die taal wat diplomate en geleerdes gebruik het en vir sosiale status was die foutlose gebruik daarvan 'n noodsaaklikheid. Volgens Hengel (1974:58): "Impeccable command of the Greek language was the most important qualification for taking over Greek culture". Grieks is algemeen gebruik deur die aristokrasie aangesien kennis daarvan 'n vereiste was vir 'n persoon met ambisie.

Inskripsies, dokumente en briewe toon aan dat Grieks die dominante taal in die Fenisiese handelstede, soos byvoorbeeld Marisa was. Griekse leenwoorde verskyn vanaf die 2de eeu v.C. in die literatuur van die Misjna en die Talmoed. Griekse name het reeds voor hellenisering in Palestina verskyn, heelwaarskynlik as gevolg van die internasionale handel wat reeds aan die gang was. Gaandeweg het daar al hoe meer Griekse name op graftombes en grafinskripsies wat uit dié tydperk dateer, in Palestina verskyn, byvoorbeeld op die graftombe van die Hasmoniër, Aleksander Jannaeus. Dié verskynsel wys op die impak van die helleniseringsproses op Palestina, en die mate waarin die Griekse taal gebruik is.

Onderwys en Opvoeding was 'n baie belangrike aspek van die proses van hellenisering. Trouens, Hellenisme is volgens Hengel (1974:65) deur Marrou as 'n beskawing van opvoeding beskryf. Alhoewel daar nie veel beskikbare informasie oor onderwysinrigtings in Palestina bestaan nie, is daar argeologiese getuienis dat daar gimnasiums in verskillende stede in Palestina was, byvoorbeeld in Ptolemais-Akko, Filadelfia en Jerusalem.

Die Hellenistiese onderwystelsel het die priesterlike aristokrasie in Palestina beïnvloed. Sommige het 'n oop gemoed teenoor die vreemde invloed openbaar en die positiewe aspekte daarvan aanvaar. Hulle het die kern van die Hellenistiese groep gevorm wat later sterk en invloedryk was tydens die regering van Antiochus IV Epifanes. Hierdie omstandigheid het tot 'n verdeeldheid in die Joodse gemeenskap aanleiding gegee wat later al hoe groter afmetings aangeneem het.

Die Hellenisme is ook deur die impak daarvan op die onderwys bevorder. Dit het ook as 'n intellektuele krag invloed uitgeoefen. Die anti-Hellenistiese groep skrifgeleerdes wat hulle Griekse opvoeding en taal gebruik het om die superioriteit van die Joodse tradisie en religie te beklemtoon, is 'n sprekende voorbeeld hiervan. Dié groep en hulle aktiwiteite het al hoe groter geword. Volgens Hengel (1974:103): "The culmination ... was the Rabbinate in the second century AD. Even in this movement, however, with its explicitly anti-Hellenistic tendencies, the methods and forms of Greek educational theory were adopted".

Die invloed op die onderwys het meegebring dat 'n aanmerklike aantal Jode gedurende hierdie tyd Grieks magtig en intellektueel produktief was, alhoewel nie vergelykbaar met die Diaspora in Aleksandrië nie. 'n Palestynse Jood met 'n Griekse opvoeding, Eupolemus, het 'n letterkundige werk geskryf oor die geskiedenis van die konings van Juda, in 157/8 v.C. (Koester 1982:264). Die intense belangstelling gedurende dié tydperk in die historiese tradisie van die Jode en asook in Jerusalem, die heilige stad, is duidelik daarin waarneembaar. Grieks was ook 'n noodsaaklikheid

vir kommunikasie met die Jode in die Diaspora, aangesien die meerderheid nie meer Hebreeus of Aramees magtig was nie.

Die Griekse vertaling van die Ou Testament, die Septuagint, is vanaf die tweede eeu v.C. in Palestina gebruik (Jellicoe 1968:27). Die vertaling is volgens die Palestynse tradisie gedoen en was 'n gesogte uitgawe. Dit was hoofsaaklik vir die Jode in die Diaspora in Aleksandrië vertaal, maar in Palestina was daar Jode wat self gehelleniseerd was en wat feitlik volgens Hengel (1974:105) twee kulture en twee tale gehad het. Onder dié groep het Josefus, die historikus, Justus van Tiberias en ook Barnabas van Siprus getel. As teenvoeter vir die neiging tot die Hellenisme, het anti-Hellenistiese skrifgeleerdes ook letterkundige werke in Hebreeus geskryf – sommige waarvan in die Bybel opgeneem is bv. Hooglied, Esra, Nehemia, die tweede deel van Daniël, asook tekste onder die Qumranrolle wat by die Dooie See ontdek is.

Die grootste en seker een van die belangrikste invloede van die Hellenisme in Palestina, was op die Judaïsme. Die uitwerking daarvan en die veranderinge wat dit tot gevolg gehad het, was so ingrypend dat navorsers voorheen 'n onderskeid gemaak het tussen Palestynse Judaïsme en Hellenistiese Judaïsme. Soos die benaming aandui, is Palestynse Judaïsme volgens sommige geleerdes (byvoorbeeld Feldman 1986) geïnterpreteer as suiwer Judaïsme, vry van die heidense invloede van die Helleniste.

Judaïsme is 'n beskrywende term wat in die breë sin van die woord betrekking het op die religieuse, kulturele en sosiale aspekte van die Jode. Dit is kenmerkend van die uniekheid van

die Joodse kultuur sowel as van die identiteit van die Jode. Die essensie van hulle monoteïstiese godsdiens is gehoorsaamheid aan die Wet, die Tora, waarin God se aard en wil openbaar word. Dit vorm die basis van hulle hele bestaan, die bron waaruit hulle hulle geloof in God as die enigste God van die wêreld en van Israel, put. Die Jode het geglo dat gehoorsaamheid aan God se wil beloon word, terwyl ongehoorsaamheid gestraf word.

Vroeë Judaïsme is 'n oorkoepelende term wat betrekking het op die inter-testamentêre Judaïsme. Dit sluit die tweedetempel Judaïsme, die Rabbyne Judaïsme, die Babiloniese en Aleksandryne Judaïsme van die tydperk tussen ± 300 v.C. tot 135 n.C., in. Tweedetempel Judaïsme word aan die tydperk vanaf die herbou van die tempel tot ±135 n.C. toegeskryf. In die vroeë Judaïsme is die Tora sentraal asook die interpretasie daarvan. Dit het 'n diversiteit en 'n verskeidenheid openbaar wat verskil het van die Rabbyne Judaïsme met die identifiseerbare perspektief.

Om Palestynse Judaïsme te interpreteer as suiwer Judaïsme is volgens Kraft (1986:11) 'n oorvereenvoudiging van Judaïsme gedurende die intertestamentêre tydperk. Nuwe inligting, bv. uit literêre tekste, nie-literêre materiaal, inskripsies, argeologiese vondste en so meer dui op die kulturele, sosiale en teologiese kompleksiteit van Palestynse Judaïsme.

Taalgebruik het ook volgens die ondersoekers 'n rol gespeel. Kraft en Nickelsburg (1986:11) beweer dat een van die fundamente van die verdeling die gevolg van die taalgebruik was: "Palestinian

Judaism spoke and wrote in Aramaic or Hebrew; Hellenistic Judaism in Greek."

Die ontstuimige tydperk vanaf 170 v.C. was deurslaggewend vir die ontwikkeling van die vroeë Judaïsme. Verskeie groepe bv. die Fariseërs, die Hasidim, die Sadduseërs en ander word in dié tydperk gevorm. Die groot hoeveelheid religieuse literatuur wat in die tydperk geproduseer is, is 'n aanduiding van die ontwikkeling en groei van die Joodse geestelike lewe.

Die impak wat Hellenisme op Palestynse Judaïsme gehad het, het diepliggende en onuitwisbare verandering tot gevolg gehad. 'n Onverwagte religieuse, kulturele en sosiale ontwikkeling het in die Joodse samelewing plaasgevind. Transformasie het op verskillende plekke en op verskillende maniere plaasgevind as gevolg van die impak van die Griekse kultuur op Palestina. Die Jode in Palestina het deel van die Griekse wêreld geword en kon die invloed van Hellenisme nie vryspring nie.

Aanvanklik was daar 'n openheid teenoor die Hellenisme en het daar nie 'n breuk in die Joodse geestelike lewe plaasgevind nie. Gedurende die tweede helfte van die 2de eeu v.C. tree daar egter volgens Hengel (1974:248) 'n verandering in. Dit kan toegeskryf word aan die feit dat sommige Jode hulle by die Helleniste aangepas het terwyl andere dit verwerp het. Daar het dus 'n verdeling in die gemeenskap ontstaan wat religieus van aard was en wat by tye tot 'n konfrontasie tussen die groepe uitgeloop het. Dit was hoofsaaklik die ortodokse Jode waaronder die Priesters en veral die laer klasse getel het, wat hellenisering verwerp het. Dié

verandering is deur die optrede van die Seleukied Antiochus IV op die spits gedryf (Green 1990:515).

Met die implementering van 'n aggressiewer metode van hellenisering het Antiochus IV drastiese stappe geneem en deur wetgewing sekere godsdienspraktyke van die Jode verbied. Dit was die eerste keer in die geskiedenis dat daar opgetree is teen die godsdiensbeoefeninge van 'n volk, gevolglik het dit groot ontsteltenis veroorsaak. Antiochus het ook 'n simpatieke aanhanger van die nuwe kultuur, ene Menelaus, as Hoëpriester aangestel (Green 1990:515). Vir die Jode was dit volgens hulle regskode onwettig, aangesien Menelaus nie aan die priesterlike familie behoort het nie. Deur die Akra af te sonder, dit te fortifiseer en polisstatus daar aan te gee, het hy sake verder vererger. Die oopstel van die tempel vir Grieke sowel as vir Jode was onaanvaarbaar vir die Jode en die anti-Hellenistiese gevoel het steeds groter geword. Toe Antiochus ook nog beslag op die tempelgeld lê, het dit breekpunt bereik en tot openlike verset en die Makkabeëopstand aanleiding gegee (Green 1990:517).

'n Verdere gevolg van hellenisering en Antiochus se optrede was die vorming van verskillende religieuse groepe (Otzen 1984:109-110). Volgens Josefus was daar vier (4) groeperings, nl. die Fariseërs, die Sadduseërs, die Essene en verskillende kleiner groepe, waaronder die Hasidim getel het. Die Sadduseërs het uit lede van die hoë klasse en sommige van die priesterlike aristokrasie bestaan. Hulle was die groep wat grootliks aangepas het by die Hellenistiese beskawing. Die Fariseërs, by wie die meerderheid van die laer klasse ingeskakel het, het ook die

middelklas en die ortodokse Jode en Rabbis ingesluit. Vir hulle was die onderhouding van die Wet en afsondering van die Hellenistiese invloed belangrik, maar hulle het weens praktiese redes soms kompromieë aangegaan.

Die Essene het as groep hulself gedistansieer van die Tempel in Jerusalem en in afsondering by Qumran, by die Dooie See gaan woon. Dit wil voorkom asof die Essene uit die Hasidim ontwikkel het. Volgens Hengel (1974:250) was: "The Hasidim a relatively selfcontained group, which presumeably closed its ranks as a 'penitential movement' under the impact of the Hellenistic reform. The origins of Jewish apocalyptic are to be sought here".

Kraft (1986:21) oordeel dat al die groepe in hoofsaak 'n deurdringende bewustheid van die verbintenis met die geskiedenis van Israel gehad en 'n geloof dat God se geopenbaarde wil gehoorsaam moet word en 'n oortuiging dat gehoorsaamheid aan die wet beloon sal word. Die invloed van Hellenistiese, sinkretistiese konsepsies in die denke en literatuur van die groepe het wel plaasgevind, heelwaarskynlik onbewustelik, maar dit is in sekere opsigte waarneembaar, veral by die Hasidim en tot 'n mate by die Essene (Hengel 1974:252).

Die merkbare toename in die Joodse literatuur dui op die geestelike ontwikkeling wat plaasgevind het. Dit is die hoofbron van inligting en kennis van Hellenisme en die veranderinge wat besig was om gedurende dié tydperk in Palestina plaas te vind. Die verdeeldheid onder die Jode en die vorming van groepe het as

'n stimulus gedien vir die verskeidenheid literatuur wat verskyn het.

Die Skrifgeleerdes en die Rabbis het gepoog om met behulp van hulle literatuur die superioriteit van die Joodse religie en die gesag van die Tora te handhaaf, asook om die nasionale bewustheid van die volk en die historiese belangrikheid van Judaïsme, te beklemtoon. Literatuur met 'n kritiese verwerping van die hoë klasse in Jerusalem wat weens assimilasië met Hellenisme vervreemd geraak het van die geloof van hulle voorgeslagte, het uit die pen van Ben Sira, 'n Palestynse wysheidsleraar, verskyn (Hengel 1974:249). Die pentateug is gedurende dié tyd saamgestel en apokriewe en apokaliptiese literatuur het verskyn. Rabbyne literatuur uit dié tydperk het 'n definitiewe vormende invloed op Judaïsme gehad. Nuwe inligting wat beskikbaar is, onder andere die Qumranrolle en moderne teksontleding dui op die verskeidenheid en die kompleksiteit van interpretasie van hierdie Joodse literatuur uit die Hellenistiese tydperk.

Eskatalogiese literatuur wat verband hou met die nuwe verskynsel van apokaliptiek, was 'n direkte gevolg van die stryd en verdrukking wat die impak van Hellenisme by die grootste deel van die Joodse samelewing veroorsaak het. Hoewel eskatalogiese idees reeds in die Ou Testamentiese profesieë gevind word, het die hoop wat dit vir Judaïste ingehou het, hoofsaaklik in 'n nasionalistiese konteks gestaan, naamlik as die verwagting van 'n Joodse Wêreldryk en die koms van die Messias.

Die moeilike situasie waarin die Joodse bevolking in Palestina verkeer het as gevolg van die impak van die Hellenisme, het apokaliptiek en apokaliptiese literatuur bevorder. Volgens Otzen (1991:157) is apokaliptiese spekulasie en apokaliptiek 'n teken van krisis. Die apokaliptiese literatuur dien as troos en moedig die leser aan om sy juk te verdra. Daar word gehoop dat die duiwels en die verdrukker vernietig sal word terwyl Jahwe sy mag en sy koninkryk sal handhaaf. Die oordeelsdag en die koms van die koninkryk beklee 'n sentrale plek in die apokaliptiek.

Dit is voor die hand liggend dat die Joodse volk in 'n krisis verkeer het wat hulle religie betref. Joodse apokaliptiek het hulle egter in staat gestel om staande te bly en het ook hulle geloof versterk.

Die reeds gespanne atmosfeer in Jerusalem het vererger toe Antiochus IV Epifanes in 175 v.C. aan bewind gekom het. Hy het die beleid van hellenisering geïntensifiseer deur Jerusalem te verdeel en die Akra te fortifiseer, sowel as polisstatus daaraan te gee. Die Akra was langs die Tempel geleë en Grieke sowel as Jode kon nou hulle religie daar beoefen. Met hierdie beleid wou Antiochus IV aanpassing by die Griekse religieuse oortuigings bevorder: "This would be a decision not of an individual made for the advantage of him or his family alone, but of a governing body (or national leader) with consequences for a large group of people or even the entire nation." (Grabbe 1992:167).

Vir die Jode was dit egter onaanvaarbaar, hulle het dit geïnterpreteer as ontheiliging van die Tempel.

Antiochus het nog meer maatreëls getref wat die beoefening van die Joodse geloof aan bande gelê het, deur byvoorbeeld die voorgeskrewe offerandes in die Tempel te verbied. Die viering van die Sabbat en ander religieuse feeste is verbied, asook die besnydenis en die besit van Joodse heilige skrifte. Hierdie aggressiewe optrede het 'n hewige reaksie by die Jode uitgelok en onder leiding van Judas, die Makkabeër, breek daar in 164 v.C. opstand teen die Helleniste, in die land uit.

Die impak van die Hellenisme op Palestina het groot en onuitwisbare veranderinge veroorsaak. Die land is deur die opvolgers van Aleksander die Grote geëksploiteer en hulle aggressiewe metode van hellenisering het uiteindelik daartoe gelei dat die Jode in opstand gekom het en die Makkabeëroopstand het gevolg. Dit het in 'n volskaalse oorlog ontwikkel en het tot die totstandkoming van die Hasmoniese nasionale staat in 143 v.C. gelei, wat vir 80 jaar as 'n onafhanklike staat bestaan het.

Die Hasmoniese staat is regeer deur die sogenaamde Priester-konings. Volgens Grabbe (1992:75) was dit reeds die geval tydens die Ptolemeër- sowel as die Seleukiede bewind, dat die Hoëpriester die siviele sowel as die religieuse leier was. Dit is dus nie verbasend dat die staatshoof die titel van koning aangeneem het nie aangesien hulle reeds as konings gefunksioneer het.

3.6 Salome Aleksandra

Salome Aleksandra was die vrou van Aristobulus I, die seun van Johannes Hirkanus, die eerste Hasmoniese koning, en na sy dood

in 103 v.C. word sy die vrou van sy broer, Aleksander Jannaeus, die derde koning van die Hasmoniese staat. Alhoewel Josefus, volgens die *Encyclopedia Judaica* (1992:691), dit nie eksplisiet beweer nie, wil dit voorkom asof sy volgens die Joodse wet 'n leviraatshuwelik met Jannaeus moes aangaan. Volgens hierdie wet was die broer van 'n gestorwe man verplig om met sy broer se weduwee te trou. Gesien die ondergeskikte posisie van die vrou in daardie dae en haar volkome afhanklikheid van die man, was dit 'n praktiese reëling. Indien die weduwee kinderloos was, soos blykbaar in die onderhawige geval, was daar dan ook die moontlikheid van 'n nageslag uit so 'n huwelik.

Jannaeus het die land vanaf 103 tot 76 v.C. regeer. Dit was ontstuimige jare en Aleksandra se bewind is sterk beïnvloed deur die optrede van haar man Jannaeus tydens sy bewind (Schalit 1976:241).

Jannaeus se bewind word veral gekenmerk deur sy militante optrede wat tot die aansienlike uitbreiding van die staat aanleiding gegee het. Die kusstreek ten ooste van die Middellandse See, is oorwin asook Idumea in die suidooste. Hy het alle verowerde gebiede geforseer om Judaïsme te aanvaar en die stede wat geweier het, het hy vernietig. Dit het volgens Schürer (1973:228) feitlik op die vernietiging van die beskaving neergekom. Dit was veral die Griekse stede in Oos-Jordanië wat geruïneer was. Binnelands was daar egter heelwat teenstand teen hom, onder andere weens sy optrede teenoor die Fariseërs.

Hierdie groep, asook hulle teenstanders, die Sadduseërs, wat hoofsaaklik uit die hoër klasse bestaan het, het in die tyd van Jannaeus as georganiseerde groepe opgetree. Die Fariseërs was die geestelike afstammelinge van die profete en was teen die invloed van die Hellenisme gekant. Vir hulle was die aanstelling van Jason en na hom Menelaus in die amp van Hoëpriester, heeltemal onaanvaarbaar, veral omdat laasgenoemde ten gunste van hellenisering was. Hierdie situasie het al hoe groter afmetings aangeneem in die tyd van Jannaeus, aangesien hy afgewyk het van die beleid van sy regering wat vir die Fariseërs aanneemlik was. Hy het steeds meer na die pype van die Hellenistiese monarge wat Judea administreer het, gedans wat betref sy binnelandse beleid sowel as sy buitelandse beleid.

Jannaeus het oorvloedige Hellenistiese invloede in die administrasie van die staat toegelaat, veral wat die invordering van belasting betref. Dié optrede was waarskynlik nodig om die vergrote staat suksesvol te administreer. Jannaeus is in sy beleid ondersteun deur die Sadduseërs. Volgens Schalit (1976:289) "... Jannaeus sought to establish in the Hasmonian state a government based on a Hellenistic foundation, i.e., absolute rule not subject to any central body and deriving its legal power not from the rights conferred upon it by the people ... Jannaeus and his followers intended to govern the country on the pattern of the neighboring gentile states".

Vir die Fariseërs het hierdie situasie 'n dubbele gevaar ingehou. Eerstens is daar afgewyk van die regeringsvorm waarop daar in 141 v.C. besluit is en waarin die Fariseërs 'n belangrike invloed

uitgeoefen het. Hul wetlike aandeel in die regering is hulle nou ontnem. 'n Tweede probleem was van 'n geestelike aard. Jannaeus se optrede het meegebring dat die koning nie net oor tydelike sake nie maar ook oor religieuse sake die meeste sê gehad het. Vir die Fariseërs was dit onaanvaarbaar want vir hulle was godsdiens die belangrikste aspek van die Jood se lewe. Vir hulle het dit nou voorgekom asof Jannaeus die hele nasie wou gebruik om private politieke oogmerke met sy Hellenistiese optrede na te streef. Vir die Fariseërs het elke tree van die individu en die samelewing onder die outokrasie van die Tora gestaan, daarom was die hoofdoel van hulle teenstand om te verseker dat ... "the domination of the Jews by religion was an effective means of educating them in the spirit of the law and thus preparing them for the Kingdom of the Messiah." (Schalit 1976:291).

Vir die Fariseërs was die invloed wat die oorwonne Heidense lande op die Hasmoniese staat uitgeoefen het, 'n bedreiging vir hulle religie, vir die feit dat hulle 'n heilige volk was. Dit is verstaanbaar waarom hulle die mag in hulle eie hande wou hê. Hulle het dit as hulle plig beskou om die religieuse leiding in die staat te neem en dus was die Hellenistiese optrede van Jannaeus vir hulle onaanvaarbaar.

Jannaeus was die Sadduseërs goedgesind maar het aggressief teenoor die Fariseërs opgetree. Hy het bv. wette waaronder hulle beskerming geniet het, herroep, met die gevolg dat talle geëlimineer is. Sommige het na Aleksandrië gevlug ter wille van veiligheid, onder andere Simeon ben Sheta en Juda ben Tabbay.

Die uitbreiding van die grense van die staat het meegebring dat die staat groter geword het as wat die geval was tydens die monargie. Die kusedorpe het die handel met die buiteland geweldig gestimuleer en gevolglik het die ekonomie met rasse skrede verbeter. Die Jode in Palestina, wat hoofsaaklik landbouers was, het nou geleentheid gekry om tot die handel toe te tree. Voorheen was dit hoofsaaklik die Jode in die Diaspora wat handelaars was. As gevolg van hierdie verandering het die lewenstandaard en die algemene welstand van die Jode in Judea oorgloedend verbeter.

Jannaeus het tot op die einde van sy bewind sy veldtogte teen die buurlande voortgesit, selfs toe hy reeds siek was in die laaste drie jaar van sy lewe. Dit was dan ook tydens die besetting van die fort by Gamala, in Oos-Jordanië, dat hy sterf. Volgens oorlewering het hy Aleksandra wat by hom was, aangeraai om vrede met die Fariseërs te maak. Hy het haar ook aangewys as sy wettige opvolger. Sy het sy raad gevolg en dit het daartoe gelei dat Jannaeus 'n gepaste begrafnis in Jerusalem gehad het ten spyte van sy vyandige houding teenoor die Fariseërs gedurende sy bewind. Die staat waarvan Aleksandra koningin geword het, was 'n komplekse een wat hoë eise aan haar sou stel.

Aleksandra was volgens Josefus 'n besondere suksesvolle koningin. Hy beskryf haar as:

..."a woman who showed none of the weakness of her sex (Oudh. XIII: 430-431). She permitted the Pharisees to do as they liked in all matters, and also commanded the people to obey them".

Dié optrede van Aleksandra het daartoe gelei dat daar vrede geheers het gedurende haar bewind. Die Fariseërs het opgetree asof hulle die mag in die hand het en haar buitelandse beleid beskou as tydelik en nie in die ewige belang van die volk nie. Sy het hulle toegelaat om hulle oortuigings in die praktyk toe te pas sodat die staat nie deur hulle bedreig sou word nie. Die oomblik toe sy nie meer daar was nie, is dit presies wat gebeur het.

Aleksandra was die teenoorgestelde van haar man, Jannaeus. Hy was 'n despoot, sy was 'n godvresende vrou. Haar akkommoderende optrede teenoor die Fariseërs het verreikende gevolge gehad. Dit het hulle in beheer van die siviele mag van die staat geplaas, alhoewel sy die koningin was. Die wette wat Jannaeus herroep het, is weer ingestel en sy het 'n verandering in die Gerusia, die administratiewe liggaam wat oorwegend uit die aristokrate en die Sadduseërs saamgestel was, te weeg gebring deur Fariseërs daarin aan te stel. Die geestelikes wat uit die land gevlug het tydens Jannaeus se bewind, het weer terug gekom. Sy het ook die Fariseërs wat deur Jannaeus in die gevangenis opgesluit was, vrygelaat.

Aleksandra se goeie oordeel in die bestuur van die land word bewys deur haar optrede teenoor 'n afvaardiging wat kom protesteer het teen die outokratiese en vergeldende optrede van die Fariseërs. Sy het aan hulle versoek voldoen en opgetree teen die Fariseërs wat onder andere die gevangenes vrygelaat het en opgetree het asof hulle vergelding soek vir die optrede van die

Sadduseërs in die tyd van Jannaeus se bewind. Daar word in die Talmoed van hierdie optrede van die Fariseërs melding gemaak.²

Alhoewel haar goeie oordeel wat betref diplomاسie in sake rakende die binneland bekend is, het sy eintlik in haar buitelandse beleid haar staal gewys. Haar oordeel en militêre vernuf in diplomatieke en militêre sake, soos reeds vermeld, is sprekende voorbeelde hiervan. Sy het baie beslis die belangrikheid van haar posisie in daardie wêrelddeel besef, veral gedurende die tydperk van onrus in die ONO. Volgens Josefus (Oudh. XIII:409) het sy haar weermag verdubbel en huursoldate daarby gevoeg. In die Joodse oorloë (I:112) beweer Josefus dat hierdie beplanning en optrede tot gevolg gehad het dat sy 'n formidabele "foe to foreign potentates" was. Aleksandra het die belangrikheid van buitelandse verhoudinge besef en haar beywer om die staat se posisie te beskerm en sodoende ook die belangrike handelsbetrekkinge in stand te hou en die handel uit te brei.

Aleksander het haar oudste seun, Hirkanus, as Hoëpriester aangestel aangesien sy as vrou nie die pos kon beklee nie.

Haar tweede seun Aristobulus het nie genoeg hiermee geneem nie, aangesien sy broer volgens hom nie geskik was daarvoor nie en hyself na sy eie oordeel beslis 'n beter keuse sou gewees het. Om hom tegemoet te kom, volg sy 'n paaibeleid en voldoen sy aan sy versoek om die forte in die land aan hom oor te gee. Sy was egter skerp genoeg om die drie belangrikstes, nl. Hirkanië,

² Schalit (1972:408 - 409) "in no way differed from absolute rulers".

Aleksandron en Magaerus, waar haar skatte en toerusting geberg was, terug te hou.

In dié tyd word Damaskus bedreig deur vyandige magte en Aleksandra, met goeie politieke insig, stuur Aristobulus om die grens met Sirië te beskerm. Aristobulus slaag egter nie in sy missie nie en Salome Aleksandra verneem dat Tigranes, die koning van Armenië, 'n inval beplan in die noordooste van die land. Omdat sy weet hy is magtiger as wat sy is, stuur sy vir hom geskenke en 'n tribuut, wat hy dan ook aanvaar. Hierdie politieke maneuvreer verhinder dat daar konfrontasie tussen die twee magte ontstaan. Gelukkig forseer Romeinse aggressie teen Armenië Tigranes om na sy land terug te keer. 'n Tydperk van vrede in die gebied volg, maar dit duur nie lank nie weens Aristobulus se ambisieuse planne om die regering oor te neem. Toe haar einde nader, besef hy dat Hirkanus haar sal opvolg as koning en met die ondersteuning van die offisiere in die leer rebelleer hy.

Die Sadduseërs sowel as die offisiere van die leer het Aristobulus ondersteun. Hierdie ondersteuning was moontlik ook uit vrees dat die Fariseërs teen hulle sou optree uit vergelding as Hirkanus vir Aleksandra sou opvolg. Volgens Josefus het die Sadduseërs vele dade van geweld en wreedheid teenoor die Fariseërs gepleeg in die dae van Jannaeus se bewind en was die vrees geregverdig. Aristobulus beset twee en twintig forte binne 'n kort tydjie terwyl sy ma feitlik op sterwe lê. Aleksandra besef dat die vrede in die koninkryk bedreig word en dat sy sal moet optree. Met die hulp van haar raadgevers word Aristobulus se vrou en kinders as voorsorgmaatreël deur haar gevange geneem en in die fort in

Jerusalem aangehou. Toe die Fariseërs by haar kla oor die dreigende gevaar bemoedig die sterwende koningin hulle deur hulle daarop te wys dat hulle oor drie belangrike bates beskik, nl. 'n sterk leër, 'n sterk nasie waarvan die meerderheid simpatiek teenoor die saak van die Fariseërs staan, en 'n sterk skatkis. Haar siekte en haar ouderdom verhoed egter dat sy hulle in die geveg teen die rebelle lei. Aleksandra het kort hierna, op 73-jarige ouderdom, in die jaar 67 v.C. gesterf na 'n bewind van nege jaar (Josefus Oudh. XIII:288).

Salome Aleksandra was 'n besondere vrou en haar optrede gedurende 'n baie moeilike tyd in die geskiedenis van die Jode het daartoe gelei dat daar weereens rus en vrede in die staat geheers het. Die uitbreiding van Judea se grense, wat reeds in die tyd van Jannaeus 'n aanvang geneem het, het die Jode bevoordeel en die ekonomie verbeter. Die Jode het van 'n klein gemeenskap tot 'n sterk nasie ontwikkel. Aleksandra se bewind was bekend as die goue era, toe Jahwe se seën kennelik op die volk gerus het. In die tradisie van die Fariseërs was die jare van voorspoed die beloning vir die goeie regering van die godvresende koningin. Goeie ooste het die landbou gekenmerk en die priesters het voorbeelde van die groot graankorrels bewaar om aan die nageslag te toon as bewys van Jahwe se seën. 'n Groot voorraad goud, silwer en edelgesteentes is 'n bewys van die materiële voorspoed wat daar in die land geheers het. Tribute van die oorwonne state het die staatskas gevul. Graan, olie, wyn, vye en balsem is uitgevoer. Die groot rykdom, versamel in Jannaeus en Aleksandra se tyd, het die oorlog wat sou volg vir bykans 30 jaar gefinansieer. Ongelukkig

het die broedertwis tussen haar seuns na haar dood, alles wat bereik is, verongeluk.

Gedurende die bewind van Aleksandra het geestelike waardes van universele belang ontwikkel en vorm aangeneem. In dié verband was die invloed van Simon ben Shetah, 'n geestelike leier na aan die Fariseërs, belangrik. Hy word volgens die Talmoed beskou as die broer van Aleksandra (Klausner in Schalit 1976:246-247). Hy het sterk teen die Sadduseërs standpunt ingeneem. Hy het baie nederig gelewe en het baie hoë morele en sosiale standaarde gehad. Die invloed daarvan op die verskillende hervormings wat in die Joodse lewenswyse plaasgevind het gedurende dié tydperk, is insiggewend.

Die regte van vroue is verbeter asook die algemene gesindheid teenoor vroue. Die belangrikheid van Aleksandra se posisie bevestig dit. Dit is verder opvallend dat die Hasmoniese konings net een vrou gehad het.

Daar is ook aandag aan die opvoeding van kinders gegee. Voorheen was die vader verantwoordelik vir die opvoeding, maar Simeon het publieke skole help vestig. Dit het die volgende kommentaar van Filo van Aleksandrië uitgelok: "kinders leer die wet van hulle wieg af as gevolg van Simeon ben Shetah se opvoeding". Al het Aleksandra vir 'n betreklike kort tydperk regeer, het die invloed van die Fariseërs belangrike resultate vir die oorlewing van die nasie en hulle geestelike ontwikkeling gelever.

Salome Aleksandra was in vele opsigte 'n uitsonderlike heerser, vrou en koningin. Sy was 'n slim politikus, 'n suksesvolle

diplomaat, akkommoderend teenoor haar opponente, maar ook onverbiddelik in haar optrede in belang van die land toe omstandighede dit vereis het, selfs teenoor haar eie seun. Aleksandra was 'n geliefde koningin en haar heengaan is opreg betreur deur die volk. Volgens Josefus (Oud.XVI.2) "Alexandra was loved by the multitude, because she was displeased at the offences her husband had been guilty of". Die goeie regering van Aleksandra het vrede en stabiliteit in Judea moontlik gemaak na soveel jare van binnelandse stryd en oorloë in die buiteland. Dit was nou moontlik vir elkeen om 'onder sy eie wingerd en vyeboom te kon sit' en die goeie tyd te geniet.

Die geskiedskrywing oor hierdie tydperk is beperk. Dit is hoofsaaklik Josefus en sy bron, Nicolas van Damaskus, wat beskikbaar is. Hiervolgens het Aleksandra toegelaat dat die Fariseërs 'n belangrike invloed in haar regering uitoefen. Dit was egter polities noodsaaklik om dié religieuse fanatieke groep te akkommodeer, ter wille van vrede in die staat. Sy het klaarblyklik besef dat dit 'n diep morele verantwoordelikheid was wat hulle aangevuur het en hulle aggressiewe optrede veroorsaak het. Josefus het beweer dat Hirkanus, haar oudste seun, nie geïnteresseerd was in die politiek nie en in 'n sekere mate ook verantwoordelik was vir die aanstelling van Fariseërs in die Sanhedrin. Dat hulle by tye wreed en vergeldend opgetree het, kan nie ontken word nie. Dit wil voorkom of Josefus van mening was dat sulke probleme nie sou ontstaan het as daar 'n koning aan bewind was nie. Hy erken egter dat Aleksandra die vrede binnelands en buitelands bewaar het en dat haar handelinge

beslis tot voordeel van die land en die volk was. Volgens Grabbe (1992 :305) is dit nie heeltemal duidelik wat hy bedoel met die opmerking nie. Dit kan moontlik daaraan toegeskryf word dat sy omdat sy 'n vrou is, volgens sy perspektief, beperkinge sou hê (Josefus Oud:XVI.2). Hierdie opmerking klop nie met sy siening in die (Oud:XIII.6) dat sy 'n vrou was wat nie die swakhede van haar geslag getoon het nie.

HOOFSTUK 4

GEVOLGTREKKING

4.1 Die Hellenisme

Hellenisme, die komplekse nuwe en eiesoortige kultuur wat gedurende die Hellenistiese tydperk in die ONO ontwikkel het, het veroorsaak dat groot en diepgaande veranderinge in Egipte en Palestina plaasgevind het, soos reeds beskryf. Dit het ontstaan nadat Aleksander die Grote die lande van die Ooste oorwin het en daardie deel van die wêreld met die Griekse denke en lewenstyl in aanraking gekom het.

Die Hellenistiese konings en hulle koninkryke is onlosmaaklik verbind met die Hellenisme en die impak daarvan op die Egiptenare, sowel as op die Jode in Palestina. Die veranderinge wat gedurende daardie tyd in hierdie lande plaasgevind het, was demografies sowel as ekonomies van aard. Dit het 'n invloed op feitlik elke faset van die lewe uitgeoefen. Die konings het hulle mag ten alle koste instand gehou. Volgens Schalit (1976:34) "their lust for power knew no bounds." Hy som hulle optrede as volg op: "To keep going in this life of perpetual change a man had to be strong, resolute, clever and cunning".

Die Hellenistiese koninkryke is deur Aleksander se generaals na sy dood gestig. Hulle het die oorwonne lande as hulle eiendom beskou en hulself as die regmatige alleenheersers wat deur middel van militêre mag in beheer geplaas en gehou is. Die koning

was die magshebber, sy woord was wet en almal moes hom gehoorsaam. Alhoewel die onderdane nie sy slawe soos die geval in Babilonië, Assirië en Persië was nie, was hulle wel belastingpligtig. Die koning het egter geen wetlike verpligtinge teenoor hulle gehad nie. Die inwoners van die Griekse stede, die poleis, was vryburgers, maar in die praktyk het die koning sy wette op hulle toegepas, veral in tye van ekonomiese of militêre nood.

In effek was die hele administrasie in die hande van die koning wat bygestaan is deur amptenare. Daar was 'n hele hiërargie van amptenare wat die administrasie van die koninkryk beheer het. Hierdie stelsel het die moontlikheid van korrupsie in baie gevalle 'n werklikheid gemaak. Die koning het van huursoldate, wat kontraktueel verbind was om die koning te gehoorsaam, gebruik gemaak in tye van onrus of bedreiging uit die buiteland. In breë trekke het alle Hellenistiese Koninkryke hiervolgens gefunksioneer, aangesien hulle almal uit die ryk van Aleksander die Grote ontstaan het. Weens die sentristiese regeringstelsel en die mag van die koning, is dit verstaanbaar dat sy persoonlikheid en doelwitte 'n belangrike rol in sy optrede en sy verhouding met sy onderdane gespeel het. Dit verklaar die afsydigheid van sommige, asook die uitspattige vertoon van sekere Ptolemeërs tydens feeste. Veranderinge was ook, in sommige gevalle, direk die gevolg van sulke optredes deur Hellenistiese konings. Daar is byvoorbeeld gebruik gemaak van staatsinstellings, religie, ens. om hulle saak te bevoordeel in beide Egipte en Palestina. Die Seleukiede konings het tot 'n mate 'n meer gedesentraliseerde regeringsvorm geïmplementeer en ook die administrasie aangepas

by die omstandighede van Palestina, maar in essensie was daar nie veel verskil tussen die twee dinastieë nie.

Die impak van Hellenisme op Egipte en Palestina was van deurslaggewende belang. Dit word bevestig deur die veranderinge en ontwikkelinge wat daardeur veroorsaak is in verskillende domeine nl. die ekonomie, die religie, taal, letterkunde, kuns, opvoeding, die sosiale struktuur, en nog meer. Die gedwonge enkulturasie in belang van doelgerigte vermenging, het egter in Judea groot probleme veroorsaak wat op openlike konfrontasie uitgeloop het. Assimilasie en vermenging was blykbaar 'n langsame proses wat slegs in 'n mindere mate plaasgevind het. In Egipte het die proses ook stadig plaasgevind. Dit was hoofsaaklik in die suide van die land waar die Griekse huursoldate gestasioneer was, wat ondertrouery meer dikwels voorgekom het. Dit was feitlik die enigste manier waarop Egiptenare hulle status kon verbeter. Antieke kulture is ook nie uitgewis nie en die inheemse tale van die ONO is ook nie deur Grieks verplaas nie. Die Hasmoniese staat het verreweg nie alle Griekse elemente soos die taal, onderwys en opvoeding verwerp nie.

Die impak van Hellenisme in Palestina was ook fenomenaal. 'n Onverwagte religieuse, kulturele en sosiale ontwikkeling het in die Joodse samelewing plaasgevind as gevolg hiervan. Die Jode in Palestina het deel van die Griekse wêreld geword en kon die invloed van die Hellenisme nie vryspring nie.

As gevolg van die invloed van Hellenisme op die Palestynse samelewing kan daar met reg van Hellenistiese Judaïsme in plaas

van Palestynse Judaïsme, gepraat word (Hengel 1974:287). Die hervormings het daartoe bygedra dat Judaïsme 'n wêreldwye religie geword het en die Christendom wat so 'n groot invloed op die Westerse beskawing gehad het, is 'n produk van Judaïsme uit dié tydperk. Van die belangrikste ontwikkelinge gedurende die Hellenistiese tydperk was die veranderinge in Judaïsme wat in Palestina plaasgevind het asook die ontwikkeling op die gebied van die wetenskap in Aleksandrië, wat vandag nog 'n invloed uitoefen en die basis vorm van die westerse beskawing.

4.2 Menings van deskundiges

Die meeste navorsers is van mening dat die Hellenistiese tydperk een van die belangrikste epogge in die ontwikkeling van die wêreldgeskiedenis was. Hellenisme het die basis van die westerse beskawing gevorm en die invloed daarvan bly 'n realiteit in die moderne wêreld. Dit is duidelik dat die Hellenisme groot en diepgewortelde veranderinge in die lewe en die kultuur van die volke waarmee dit in aanraking gekom het, veroorsaak het. Die menings van gesaghebbendes is óf positief, óf negatief, afhangende van hulle perspektief. Daar word hoofsaaklik deur die meeste navorsers op die positiewe kulturele en intellektuele aspekte van die Hellenisme gekonsentreer.

Marlowe en Franzero (1971:17) fokus hoofsaaklik op die waardevolle bydrae van die staatsondersteunde geleerdes wat in Aleksandrië gewerk het ... "that kept the lamp of learning alive and

so bridged what would otherwise have been a gap between the ancient and the modern worlds".

Die geleerdes het 'n invloed op die ontwikkeling van die Christendom uitgeoefen met die kritiese en skolastiese atmosfeer wat daar in Aleksandrië deur hulle geskep is, aldus Marlowe.

Franzero (1957:18) is van mening dat die Ptolemeërs 'n fenomenale bydrae gemaak het tot die kunste. Hy haal in dié verband onder andere die aandeel van Kleopatra VII aan, wat beskermheer van die kunste was, maar maak ook melding van die lewendige belangstelling wat sy in die wetenskap openbaar het. Die titel van 'n wiskundige boek uit dié tydperk nl. "The canon of Cleopatra" is insiggewend. Sy het ook die werk van die sterrekundige Sosigenes ondersteun en volgens Franzero (1957:187): "it was due to her influence that Caesar adopted Sosigenes' plan for the reform of the Roman calender".

Die invloed van die Hellenisme in Palestina was ook buitengewoon omvattend. 'n Onverwagte religieuse, kulturele en sosiale ontwikkeling het in die Joodse samelewing plaasgevind as gevolg van die impak hiervan. Die Jode in Palestina het deel van die Griekse wêreld geword en kon die invloed van Hellenisme nie vryspring nie. Hengel (1974:103-106) fokus op die oorsake van die onderdrukking van Judaïsme, as religie, deur Antiogus IV wat tot 'n verdeling en openlike verset teen die Hellenistiese invloede aanleiding gegee het. Een van die grootste invloede van Hellenisme was die invloed daarvan op die Judaïsme. Die veranderinge en die ontwikkeling in die Judaïsme het 'n

verskeidenheid en diversiteit openbaar wat verskil het van die Rabbynse Judaïsme met sy identifiseerbare perspektief.

Sekere navorsers erken die positiewe invloed van die Hellenisme maar hulle verskil van die tradisionele mening oor die invloed daarvan. Hieronder tel Tarn & Griffiths, Lewis, Momigliano en Green. Bronne wat veral in die jongste tyd ontdek is, bevat inligting wat vrae laat ontstaan het oor die aanname dat samesmelting van die Grieke en die Egiptenare sowel as hulle kultuur aan die orde van die dag was. Volgens hulle het die Grieke nie na die ONO gekom om die Griekse kultuur daar te vestig nie, hulle het gekom om hulself te verryk. Die optrede van die Ptolemeërs, die Seleukiede en die Griekse immigrante was hoofsaaklik op die verryking van hulself toegespits. Volgens Tarn & Griffiths (1927:209) "The Ptolemies farmed their estate and filled their treasury".

Volgens hulle was assimilasië nie die doelwit van die konings nie, aangesien hulle hulself eenkant gehou het van die inheemse bevolking, veral in Egipte, en ook hulle Griekse lewenstyl beoefen het. Daar is nie bewyse van pogings tot assimilasië vanaf die immigrante se kant nie.

Lewis (1986:4) is ook van mening dat die dominante sosio-politieke karakter van die Ptolemeërs nie samesmelting toon nie, maar "coexistence of two discrete entities; we and they, the conquerors and the conquered".

Dié diakroniese situasie, nl. 'n klein bevoorregte groep Grieks-Macedoniërs en 'n groot massa Egiptenare, ondergeskik aan die

Griekse amptenare van die koninklike administrasie, weerspieël die realiteit. Volgens hom was Egipte 'n land van twee kulture wat nie saamgesmelt het nie (Lewis 1986:4).

Momigliano (1975:7) is van mening dat die optrede van die Ptolemeërs by die Egiptenare 'n gevoel van minderwaardigheid veroorsaak het. Dit was ook vir hulle verder onmoontlik om met mekaar te kommunikeer as gevolg van die taalprobleem. Die Grieke het die gebruik van Egipties aktief teengestaan. Kleopatra VII was die eerste en die enigste Ptolemeër wat die taal aangeleer het en dit kon praat. Momigliano meen dat die eiesoortige kultuur van die Egiptenare agteruitgegaan het gedurende die Hellenistiese tydperk, weens die optrede van die Grieke. Die skepping van die Koptiese literatuur in die nuwe omstandighede van die Christendom bewys egter die vitaliteit van die Egiptiese 'ondergrondse' kultuur.

Peter Green het 'n monumentale werk gepubliseer waarin hy verskil van die oorwegend positiewe tradisionele persepsie van die Hellenistiese tydperk. Hy het gebruik gemaak van die groot hoeveelheid nuwe ontdekkings en veranderde interpretasies asook van die beskikbare historiografie. Green beweer dat betroubare bronne nie volop is nie..."only in tantalizing fragments" (1990:XIX). Daarby was die perspektief van die antieke historici ook nie vry van vooroordeel nie. Volgens hom "Plutarch believed that one virtue of history lay in recording the nobility of distinguished men, publicizing the vileness of the wicked, and in general promoting the good of mankind" (Green 1990:XIX).

Die politieke geskiedenis van dié tydperk is belangrik maar ongelukkig het baie bronne verlore geraak. Ten spyte hiervan poog Green met sy holistiese en revisionistiese benadering om 'n meer realistiese beeld van die impak, aard en beperkinge van die Hellenistiese tydperk in sy narratiewe historiografie uit te beeld. Sy doelwit was om nie ook 'n segmentariese weergawe van die Hellenistiese geskiedenis te gee deur net sekere aspekte te beklemtoon nie. Hy erken byvoorbeeld die kulturele bydrae van Aleksandrië, maar beskryf ook die sosio-ekonomiese toestande wat in Egipte geheers het. Hy beklemtoon die feit dat slegs 'n klein deel van die bevolking aan die kulturele ontwikkeling deel gehad het weens hulle armoede en die eksploitasie van die Ptolemeërs.

Green sien hierdie geskiedenis deur die klemverskuiwing en realistiese weergawe van sy moderne perspektief. Hy betwyfel dit of enige antieke geskiedskrywer bewus was van die grootskaalse uitbuiting aangesien "Rome's triumph encouraged an innate natural tendency to take short views" (Green 1990:XV).

Volgens hom was die Hellenisme 'n grootskaalse ekonomiese en imperialistiese eksploitasie van die lande en volke wat met geweld deur die Grieke in besit geneem is. Hy verwerp die idee van 'n bewustelike, idealistiese sending in die verowerde gebiede as 'n wanvoorstelling. Volgens hom het die siening as regverdiging vir die hele uitbuiting, gedien (Green 1990:XV).

Die Hellenistiese wêreld was 'n komplekse maar tog 'n verenigde en interafhanklike Mediterreense toneel. Die ooswaartse uitbreiding van die Griekse gesag of "Panhellenism" het 'n invloed

uitgeoefen wat, volgens Green, nie in die eerste plek die verspreiding van die Griekse kultuur beoog het nie. Dit was 'n verenigde etniese kruistog teen die ooste, met rykdom en mag as doelwit en kulturele superioriteit as regverdiging. Materiële gulsigheid en rassistiese minagting was die dryfkrag wat die Macedoniërs vir drie eeue in beheer gehou het van die Nyl tot by die Eufraat, terwyl hulle moreel agteruit gegaan het en subtiel geïnfiltreer is deur die kultuur van diegene wie se hoofstede hulle gesteel het en wie se taal hulle geïgnoreer het (Green 1990:648).

Volgens Green se perspektief is dit verkeerd om die impak van die Helleniste op die lande van die ONO voor te stel as 'n berekende idealistiese sending om die Griekse kultuur in die oorwonne lande te vestig en voort te plant. Volgens sy oordeel was dit 'n grootskaalse ekonomiese en imperialistiese uitbuiting, ten spyte van die romantiese populariteit van dié tradisionele siening. Hy gee 'n meer realistiese beeld van die optrede en invloed van die Helleniste deur 'n holistiese benadering en nie slegs 'n segmentariese mededeling daarvan nie. Sy perspektief beklemtoon die liniêre, diakroniese ontwikkeling in die ONO deur spesifieke gebeurtenisse en optredes van die Hellenistiese konings te ondersoek, veral die sosio-ekonomiese, politieke en kulturele aspekte soos reeds beskryf.

Dit is 'n bekende feit dat die Helleniste na Egipte en Palestina gekom het om hulself te verryk. Die inheemse volke was verplig om die landbouproduksie te verhoog, belastings stiptelik te betaal, die wette te gehoorsaam, en nog vele meer, maar dit het nie hulle eie omstandighede verbeter nie. Die konings het deur hulle

amptenare hulle beleid geïmplementeer soos hierbo beskryf. Hulle was óf nie geïnteresseerd in die omstandighede van die onderdane nie, óf hulle het nie omgee nie. Volgens Green het die Seleukiede die probleme in Judea afgemaak as lokale stam-politiekery in 'n klein en minder belangrike land, wat eintlik net weens sy strategiese ligging vir hulle behou moet word. In Egipte, wat 'n baie belangriker land was en baie ryker, het die konings ook op 'n distansie van die gewone burger af geleef. Daar was dit 'n geval van "...dynastic autocracy in public affairs, commercial or intellectual disengagement in private life." (Green 1990:35).

In beide Palestina en Egipte was daar dieselfde komplekse ekonomiese magte, dieselfde wurgende burokrasie, dieselfde militêre besetting en okkupasie van die land deur die Griekse immigrante wat spesiale voorregte bo die landsburgers geniet het.

Die politieke magspel het ook op die twee nasies 'n impak gehad. Dit was veral die Siriese oorloë wat op Palestynse bodem plaasgevind het, wat die land en sy mense benadeel het. Green (1990:524) beweer dat daar in die tydperk vanaf Aleksander tot die Romeinse besetting, 200 veldslae op Palestynse bodem plaasgevind het. In hierdie magspel is mense soos pionne gebruik, hulle is as slawe gevange geneem, weggevoer of moes as huursoldate diens doen.

Die regerende dinastie was volgens hom ..."dedicated to it's own perpetuation and draining both the public and the fiscal sources for this purpose" (Green 1990:35). Die Hellenistiese konings het met die implementering van 'n regstelsel wat die staat bevoordeel het,

hulle sakke gevul. Die laer klasse het al hoe armer geword en die verandering aan die sosiale struktuur wat hierdeur veroorsaak is, het uiteindelik opstande veroorsaak. Volgens Green het hierdie ekonomiese eksploitasie niks met kulturele bevoorregting te doen gehad nie. Die kulturele vooruitgang was hoofsaaklik tot voordeel van die rykes en nie vir die gewone burger nie. Die gebruik van religie, die sg. "ruler cultus" in Egipte, asook die instelling van die sinkretistiese religie, is vir politieke doeleindes ingestel en hoofsaaklik om die dinastie te legitimeer. In Judea het Antiochus IV dieselfde patroon gevolg, maar daar het hy nie geslaag met die veranderinge wat hy op religieuse gebied ingestel het nie. Die Jode het geen inmenging in hulle godsdiens geduld nie.

Green is van mening dat die grootskaalse ekonomiese uitbuiting, die politieke magspel en die aggressiewe religieuse manipulerings wat in Egipte sowel as in Palestina plaasgevind het, tot 'n groot mate deur die tradisionele historiografie geïgnoreer word as gevolg van segmentariese geskiedskrywing, terwyl die kulturele aspek en die intellektuele impak van die Hellenisme oorbeklemtoon word. Volgens sy perspektief is dit 'n wanvoorstelling van die werklikheid wat die gewone mens in Egipte en Palestina ervaar het. Hy poog om 'n geheelbeeld van die tydperk weer te gee en beklemtoon die sosio-ekonomiese gevolge van die Hellenisme, asook die kulturele impak daarvan. Sy perspektief is nie materialisties nie aangesien hy die positiewe geestelike ontwikkeling en die invloed van die kulturele impak op die Egiptenare sowel as op die Jode, erken. Green beskik oor die voordeel dat die nuwe ontdekkings asook die verloop van die tyd,

hom in staat gestel het om die gevolge van die Hellenisme meer volledig te evalueer. Volgens Green is sy siening modern en 'n hersiening van die drie eeue van Hellenistiese oorheersing in die lande van die ONO (Green 1990:XVII): "I regarded it as essential to emphasize ... the linear, diachronic, evolutionary development apparent in the three centuries of the Hellenistic era."

Green slaag daarin om te oortuig en sy siening te regverdig met ontledings van gebeurtenisse en die optrede van die Hellenistiese konings in die lande van die ONO. Die gewelddadige oorname van die ONO lande, die Siriese oorloë wat die Palestyne nadelig beïnvloed het, die strawwe belastingstelsels, die gedwonge enkulturasie, die misbruik van die godsdiens in belang van die heersers en die uitspattighede van bv. die Ptolemese konings is enkele voorbeelde wat hy aanhaal ter staving van sy mening.

Inligting oor die invloed van Hellenisme, veral wat die maatskaplike omstandighede en die rol van die vrou betref, is volgens die navorsers, minimaal. Moderne argeologiese vondste, bv. papiri en nuwe interpretasies, is egter verhelderend en bied 'n duideliker beeld van die veranderinge wat plaasgevind het. Die impak het op politieke, sosiologiese en religieuse gebied deurslaggewende veranderinge veroorsaak, wat vandag nog steeds 'n invloed uitoefen. Die invloed van die Hellenisme, veral die fenomenale wetenskaplike en kulturele ontwikkeling wat hoofsaaklik in Aleksandrië plaasgevind het, het die basis gevorm waarop die westerse beskawing gebou is en wat die moderne mens nog steeds bevoordeel.

Die Hellenistiese tydperk in Palestina was 'n oorgangstadium waarin hervormings plaasgevind het wat daartoe bygedra het dat Judaïsme 'n wêreldwye religie geword het. Die Christendom wat so 'n groot invloed op die Westerse beskawing gehad het, was 'n produk van Judaïsme uit dié tydperk. Hellenisme was 'n eiesoortige kultuur wat op beide Egipte en Palestina verandering in die lewensomstandighede van die mense veroorsaak het.

Die positiewe impak van Hellenisme op Egipte en Palestina was oorweldigend. Die veranderinge wat daar plaasgevind het, het verreikende gevolge gehad wat deur die geskiedenis bevestig word. Die veranderinge en ontwikkelinge wat daardeur veroorsaak is in die verskillende domeine van die kultuur bv. die ekonomie, religie, letterkunde, kuns, opvoeding, taal en die sosiale struktuur, soos hierbo uiteengesit, getuig daarvan.

Assimilasie het wel plaasgevind, maar in 'n mindere mate en uiters langsam. Volgens die navorsers was dit meesal die ambisieuse persone wat hulle status wou verbeter wat huwelike met inheemse vroue aangegaan het. Enkulturasie was ook nie in alle gevalle suksesvol nie. Die pogings van die Ptolemeërs om die Grieke en die Egiptenare deur die instelling van die Serapiskultus saam te snoer, het miskien uiterlik suksesvol vertoon, maar dit wil voorkom asof die Egiptenare hulle eie kultusse bewaar het - heelwaarskynlik het die priesters 'n aandeel hierin gehad. Hulle was een deel van die bevolking wat nie gehelleniseerd geraak het nie. In Judea was dit ook die geval dat die Fariseërs, die streng godsdienstiges, hellenisering heftig teengestaan het.

Die negatiewe gevolge van die Hellenisme kan egter nie geïgnoreer word nie. Die eksploitasie, wat Green so eksplisiet beskryf, het wel plaasgevind. Die Helleniste het deur hulle optrede hulself verryk ten koste van die inheemse volke. Die veranderde sosiale struktuur in Egipte, die ontstaan van klasse waarteen gediskrimineer is, die ontevredenheid in beide lande wat daartoe gelei het dat opstande in Egipte en rebellie in Judea uitgebreek het, was 'n direkte gevolg van die grootskaalse uitbuiting van die Helleniste, en veral die aggressiewe proses van hellenisering in Palestina. Die ekonomiese vooruitgang was nie tot voordeel van die grootste deel van die bevolking nie, ten spyte van die feit dat dit feitlik heeltemal deur hulle arbeid verwerf is. In al twee lande het die rykes al hoe ryker geword en die armes al hoe armer en dit het tot geweld en selfs oorlog gelei. Die totale rykdom van dié aan die bopunt van die sosiale en politieke piramide in Egipte, kan van die ontdekte artefakte afgelei word. Ekonomiese vooruitgang is baie belangrik vir die beheer en vooruitgang van enige land, mits dit nie slegs tot voordeel van een sektor, soos in die geval in die Hellenistiese koninkryke, aangewend word nie.

Hellenisme het 'n kwalitatiewe verandering in Egipte en Palestina te weeg gebring. Dit het 'n wesentlike verandering in die wyse waarop mense gedink en geglo het, tot gevolg gehad.

Die uitbreiding van die Griekse mag, ten koste van die inheemse bevolkings van Egipte en Palestina, was 'n wesentlike werklikheid wat nie geïgnoreer kan word nie.

Hierdie geskiedkundige werklikhede toon 'n groot mate van ooreenkoms met toestande in die res van die wêreld gedurende die koloniale tydperk en herinner aan toestande in Indië, Afrika en Amerika toe dié lande ook deur die Europeërs in besit geneem is en geëksploiteer is vir politieke en ekonomiese gewin. In hierdie lande het dit ook gewelddadige konfrontasies veroorsaak.

4.3 Kleopatra VII en Salome Aleksandra

Kleopatra VII was teen die einde van die Hellenistiese tydperk koningin van Egipte en Salome Aleksandra koningin van die Hasmoniese ryk in Palestina. Albei was formidabele vroue en koninginne, wat alles in die stryd gewerp het om hulle koninkryke te beskerm en in stand te hou, te midde van komplekse situasies in die binneland, en druk vanuit die buiteland.

Kleopatra VII, die beroemdste en legendariese Egiptiese koningin, was die laaste Ptolemeër en ook die magtigste vrou in die ONO gedurende die Hellenistiese tydperk. Sy was 'n slim en ambisieuse vrou, polities deurdag en berekend, wat haar land op eie meriete regeer het. Alhoewel sy 'n Ptolemeër was, het sy met die Egiptiese lewenswyse geïdentifiseer as Farao en dogter van die songod Rê. Sy was die enigste Ptolemeër wat die taal van die Egiptenare kon praat. Sy was 'n hoogs gekultiveerde en intelligente vrou met die beste Griekse opvoeding en was ook die laaste groot verteenwoordiger van die oud-Oosterse goddelike outokratiese heersers. Sy was 'n briljante organiseerder wat met vernuf en waagmoed kans gesien het om die magtige Romeinse

ryk aan te durf, ter wille van die behoud van haar land en die verwesenliking van haar ambisie. Sy was 'n berekende vrou, selfs haar verhouding met Caesar en Markus Antonius was, volgens die navorsers, ter wille van die behoud van haar land, haar dinastie en die toekoms van haar kinders. Sy het alles in die stryd gewerp om haar droom en haar ideaal vir haar land en haar dinastie te verwesentlik.

Die tradisionele persepsie oor Kleopatra verskil van die historiese beeld van hierdie besondere, beroemde en formidabele koningin van Egipte geskilder word. Volgens moderne navorsers, bv. Green (1990:678) en Foss (1997:140), kan hierdie valse beeld toegeskryf word aan die propaganda van Oktavius en sy ondersteuners in Rome. Oktavius wou die aandag van die Romeine van die moontlikheid van 'n burgeroorlog aflei, aangesien daar 'n verbete stryd om die leierskap in Rome aan die gang was tussen Oktavius en Markus Antonius.

Die gesindheid in Rome het teen Kleopatra gedraai toe sy uitgebeeld is as 'n wulpse losbandige oosterling, wat die twee beroemdste Romeine nl. Julius Caesar en Markus Antonius, met oosterse magi betower en verlei het. Cambridge (1934:99) beweer: "...there were the sexual accusations which for centuries had been a commonplace of propaganda ... this cannot be omitted from the history of the period and must be stressed, because it had a definitive effect upon historical writing of the next century and a half, and through these upon modern works".

Oktavius se vriende en ondersteuners, onder andere Cicero en Virgilius, is aangemoedig om die pen teen die 'Slang van die Nyl' (The Serpent of the Nile) op te neem. Green (1990:678) verwys na Strabo wat geskryf het dat dit Oktavius was "...that stopped Egypt from being abused by drunken violence" en Horatius beskryf volgens Green (1990:679) in 'n gedig vir Kleopatra as "a monstrous demon of mischief ...her brain soused in Mareotic booze". Volgens verskeie navorsers bv. Green, Franzero en Foss dui die oordrewe beskuldigings sonder twyfel daarop dat Rome Kleopatra gevrees het. Hulle skryf die misleidende persepsie toe aan die felle propaganda wat Oktavius teen haar ontketen het. Rome, die sterk en magtige ryk het net twee mense gevrees, Hannibal en Kleopatra.

Die feit dat Egipte gedurende haar bewind hoër hoogtes bereik het as wat die geval was in vele van die vorige regeerders se bewind, word deur die meeste geskiedskrywers weggelaat of net terloops genoem. Die dramatiese episodes word in detail beskryf, veral die laaste momente van haar lewe, toe sy as 'n ware koningin liever op 'n vreeslose wyse haar lewe geneem het, eerder as om as 'n gevange in kettings, in Oktavius se triomftog in Rome, ten toongestel en verneder te word.

Die antieke geskiedskrywer Apion het volgens Foss (1997:186) haar nagedagtenis geëer as 'n uitstaande vrou. Ses honderd jaar na haar dood was sy nog steeds in Egipte onthou as "Die Koningin" en het 'n Koptiese biskop, John van Niku, hulde aan haar gebring met die volgende woorde "...the most illustrious and

wise among women, great in herself and in her achievements, courage and strength".

Volgens hierdie navorser is dit 'n geregverdigde uitspraak en persepsie van Kleopatra VII, die laaste koningin van Egipte.

Salome Aleksandra, die laaste koningin van die Hasmoniese staat het in 67 v.C. aan bewind gekom. Soos reeds beskryf, was sy 'n besonder suksesvolle heerser, 'n geliefde koningin, 'n goeie diplomaat wat met insig en wysheid regeer het. Alhoewel Palestina welvarend was as gevolg van die territoriale uitbreidings en goeie internasionale handelsbetrekkings, was dit 'n komplekse en ingewikkelde situasie wat sy moes hanteer. Die grootste probleem was die spanning tussen die Sadduseërs en die Fariseërs wat reeds gedurende die vorige bewind tot konfrontasies gelei het. Aleksandra het met 'n paaibeleid teenoor die Sadduseërs en toegeeflikheid teenoor die Fariseërs, die probleem hanteer. Haar buitelandse beleid getuig van haar politieke skerpsinnigheid, haar goeie waarneming en daadwerlike optrede in belang van haar land en volk. Sy was 'n sterk en vreeslose vrou wat selfs op haar sterfbed haar ondersteuners bemoedig het en van raad bedien het. Na haar dood het daar tussen haar seuns 'n broedertwis uitgebreek wat in 'n burgeroorlog ontwikkel het en uiteindelik veroorsaak het dat die Hasmoniese staat 'n Romeinse provinsie geword het. Die sukses van haar diplomatie het verhinder dat daar konfrontasie tussen die strydende partye uitgebreek het. Haar diplomatie se optrede teenoor Tigranes, die koning van Armenië, het verseker dat sy sy goeie guns behou het en die land nie ingeval is nie.

Sy was 'n godvresende vrou wat die tradisionele Judaïsme beoefen het. Die persepsie dat Aleksandra 'n swak heerser was wat deur die Fariseërs oorheers en gemanipuleer was, is 'n foutiewe persepsie. Dit was haar goeie oordeel en ondervinding wat haar in staat gestel het om in belang van die staat, die vrede tussen die twee faksies te bewaar. Die wyse waarop sy die probleem hanteer het en die sukses wat sy daarmee gehad het, is bewys van haar innerlike krag en sterk persoonlikheid. Die persepsie dat sy 'n swakkeling was, kan aan die perspektief van Josefus toegeskryf word.

Die Ptolemese koninkryk het grootliks verskil van die Hasmoniese staat. Daar is in sekere opsigte egter belangrike ooreenkomste tussen die twee koninginne. Hulle was albei teen die einde van die Hellenistiese tydperk aan bewind in hulle onderskeie koninkryke. Aleksandra het vanaf 76 v.C. tot 67 v.C. regeer, en Kleopatra vanaf 51 v.C. tot 31 v.C. Hierna het die Romeine beide koninkryke beset.

Altwee koninginne was met 'n komplekse binnelandse situasie van verdeeldheid en ontevredenheid gekonfronteer, wat hulle met goeie oordeel en optrede suksesvol hanteer het. Altwee het in krisistye in belang van hulle land opgetree. Kleopatra het met haar onderdane en hulle tradisies geïdentifiseer al was sy 'n Ptolemeër. Dit het daartoe gelei dat die Egiptenare in die suide, ter ondersteuning van haar, in opstand teen Oktavius wou kom, maar sy het dit verbied, omdat sy nie bloedvergieting wou toelaat om haar ontwil nie. Kleopatra het gepoog om haar land ten alle koste teen die Romeinse imperialistiese uitbreiding te beskerm. Sy het

besef dat Egipte as 'n ryk land met groot potensiaal, 'n aantreklike bate vir die Romeine was. Hulle, die aggressors, het buitendien geld nodig gehad vir hulle ooswaartse territoriale uitbreidings en kampanjes. Sy was van mening dat sy die Romeine sou weerhou van aggressiewe optrede teen Egipte deur haar verbintenis met Markus Antonius. Kleopatra se droom was die herstel van die Ptolemese koninkryk, soos dit aan die begin van die derde eeu v.C. was in die tyd van Ptolemeus II Filadelfus. Deur haar verhouding met Markus Antonius het sy die droom verwesenlik, ongelukkig nie vir lank nie.

Aleksandra was die koningin van 'n baie kleiner gebied maar het haar ook beywer om die verowerde gebiede te behou, ter wille van die ekonomiese voordele wat dit vir die land ingehou het. Sy het met haar beleid haar insig en goeie oordeel getoon, aangesien die ekonomie 'n belangrike faktor vir vrede en voorspoed was. Dit is interessant dat albei koninginne streng godsdienstig was. Kleopatra het die gode van Egipte aanbid, met Isis geïdentifiseer en deelgeneem aan haar kultusse en feeste, terwyl Aleksandra 'n toegewyde Judaïs was. Die priesters het die voorspoed in Judea aan haar godvresende optrede en voorbeeld toegeskryf.

Alhoewel hulle omstandighede verskil het, het albei in hulle optrede sterk karakters, standvastigheid, doelgerigtheid en geestelike krag openbaar. Kleopatra was beroemd en bekend, terwyl Aleksandra minder bekend en haar optrede nie so dramaties was nie, maar albei se optrede was prysenswaardig.

Daar is baie meer inligting oor Kleopatra beskikbaar as gevolg van haar rol in die geskiedenis van die twee groot imperialistiese ryke van die Grieke en die Romeine, en in die belangstelling wat daar deur Oktavius se propaganda, aan haar toegedig is. Geskiedskrywers verleen ook meer aandag aan hierdie aspek van haar optrede i.p.v. aan haar suksesvolle bestuur van Egipte.

Aleksandra word onthou vir die besonder effektiewe rol wat sy vervul het gedurende haar regering van die Hasmoniese ryk, vir die vrede en voorspoed wat daar geheers het weens haar optrede teenoor die Fariseërs. Dit het ook daartoe bygedra dat Judaïsme vandag steeds as een van die belangrikste godsdienste van die wêreld beoefen word

Die tradisionele opvattinge van beide Kleopatra VII en Salome Aleksandra is misleidend wat dan veral deur die ontleding van historiese gegewens aangaande hul optrede, karakters en leierskap afgelei kan word.

HOOFSTUK 5

SLOT

Die Hellenistiese tydperk is beslis een van die belangrikste tydperke in die geskiedenis van die wêreld. Dit is egter ook treffend dat dié tydperk soveel ooreenkomste met omstandighede en probleme in die moderne wêreld toon. Sommige van die ingrypende veranderinge wat gedurende daardie tydperk plaasgevind het, het 'n onuitwisbare invloed op ons Westerse beskawing uitgeoefen, bv. op die hele kultuur maar veral op die religie en die wetenskap. Die optrede van mense, veral die leiers en meningvormers van daardie tyd, herinner aan die optrede van hedendaagse leiers, meningvormers en hervormers.

Die Ptolemeërs en die Seleukiede, wat Egipte en Palestina beskou het as hulle eiendom, en die lande en bevolkings geëksploiteer het vir eie gewin en politieke mag, kan vergelyk word met die kolonisasie wat gedurende die laaste drie eeue op die kontinente van Afrika, die Amerikas en ook in Indië plaasgevind het. Kulturele verskille het in dié lande tot ontevredenheid aanleiding gegee. Gedwonge enkulturasie in taal, religie en so meer het op 'n meer subtiële wyse plaasgevind maar dit was en is steeds 'n faktor. Elke volk het sy eie diepgewortelde kulturele oortuigings. Op die kontinent van Afrika is byvoorbeeld etniese verskille 'n werklikheid wat nie geïgnoreer kan word nie.

Die sosio-ekonomiese probleme wat in die moderne wêreld al groter word as gevolg van die gaping tussen die rykes en die armes, het ook in die antieke wêreld reeds bestaan. Religie word ook deur sommiges gebruik tot eie voordeel of vir politieke gewin, soos die geval was in Egipte met die instelling van 'n sinkretistiese godsdiens asook die sogenaamde regeerderkultus. Daar is ook fundamentaliste wat die wapen opneem om hulle godsdiens op ander af te dwing soos wat in Iran plaasvind. Die groot aantal godsdienstige groepe, kerke en sektes van vandag is niks nuuts nie en toon ooreenkoms met die situasie in Palestina gedurende die Hellenistiese tydperk.

Die sentralistiese regeringsvorm van die Ptolemeërs kan in ons eie land 'n werklikheid word indien alle beheer sentraal uitgeoefen word. Opstand teen sulke outoritêre regeringsvorme vind steeds plaas, soos in die jongste tyd in Sentraal-Afrika die geval is. Verstedeliking, wat in die moderne lewe 'n algemene verskynsel is, het reeds in Aleksandrië met die kosmopolitiese gemeenskap daar, sosio-ekonomiese probleme veroorsaak wat tot plaaslike opstand gelei het. Dit is interessant om daarop te let dat Egiptenare uit die platteland slegs vir drie weke verlof gekry het om in Aleksandrië te vertoef. Die owerhede het dit geregverdig deur te verklaar dat die landbouers 'n verantwoordelikheid het om die landbou te bedryf ter wille van voedsel-voorsiening aan die volk. Die maatreël het stellig verhoed dat daar 'n probleem met plakkery en finansiële laste ontwikkel het.

Die wetenskap is ook in die antieke tyd aangewend vir militêre doeleindes, al was dit nie so gesofistikeerd soos in latere tye nie.

Die Grieke sowel as die Romeine se sukses op die slagveld kan aan kundigheid op hierdie gebied toegeskryf word.

Die Egiptenare het die politieke situasie in die land gedurende die derde eeu sonder teenstand aanvaar. Deur diplomatieke optrede het die heersers die bevolking oorheers en hulle gebruik. Daar is by geleentheid feeste gehou en ander uitspattighede, veral in Aleksandrië, om die massas gelukkig te hou. In die moderne tye word soortgelyke optrede ook gebruik om die onderdane gelukkig te hou. Hierdie taktiek het in die tweede eeu v.C. egter nie meer die ontevredenes van opstand teen die regering weerhou nie. Dit is interessant dat amnestie aan opstandiges wat in die gevangenes was, verleen is deur Ptolemeus IV Filopater.

In Palestina het die Seleukiede 'n beleid van desentralisasie toegepas wat suksesvol was totdat Antiochus IV aan die bewind gekom het, en die beheer oorgeneem het. Sy aggressiewe helleniseringsbeleid het uiteindelik gelei tot geweld en opstand.

Daar kan uit hierdie geskiedenis afgelei word dat outoritêre optrede in regeringsake, uitbuiting van inheemse volke, aggressiewe enkulturasie en 'n sentralistiese regeringsvorm ontevredenheid en opstand veroorsaak. Die dramatiese gebeure in Egipte en Palestina bewys dat diplomatie, die inspraak aan die landsake deur alle lede van die bevolking en 'n akkommoderende houding teenoor minderhede, konfrontasie en bloedvergieting kan verhoed.

Mense bly dieselfde met dieselfde aspirasies, foute en swakhede, maar ook met dieselfde behoeftes en ideale. Navorsing van

geleerdes behoort denkende mense aan te spoor om ook in die moderne wêreld kennis te neem van omstandighede en optrede in die verlede wat onvermydelik tot konfrontasie, geweld en vernietiging gelei het. Die geskiedenis van die Hellenistiese tydperk het veel om te bied vir die moderne mens wat na oplossings soek vir die probleme van die komplekse en kommerwekkende moderne tydperk. Veral in Suid-Afrika, wat ook in 'n oorgangstadium verkeer, met diepgaande sosio-ekonomiese probleme wat tot ontevredenheid en opstandigheid lei, bring die kennis van die geskiedenis van die Hellenistiese tydperk 'n boodskap, aangesien diegene wat nie die geskiedenis ken nie, geskiedenis maak.

BIBLIOGRAFIE

Aharoni, Y. and Avi-Yonah M. 1979 Bybelse Atlas. Durban:Butterworth.

Avi-Jonah, M. and Baras, Z. 1997 The World History of the Jewish People Volume VIII. London: W.H.Allen.

Bradford, E. 1971 Cleopatra. London: Hodder and Stoughton Limited.

Cook, J. 1996. Van die Sumeriërs tot die Perse, vol II. Departement van Ou Nabye Oosterse Studie, Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch.

Cook, J 1997. *THE SEPTUAGINT OF PROVERBS - Jewish and/or Hellenistic Proverbs? (concerning the Hellenistic colouring of LXX Proverbs). Vetus Testamentum Supplementum 69.* EJ Brill: Leiden.

Davies, W.D. and Finkelstein, L. 1984. The Cambridge History of Judaism. Cambridge: Cambridge University Presss.

Deist, F. E. and Le Roux, J. H. 1987. Rewolusie en Herinterpretasie. Kaapstad: Tafelberg Uitgewers.

Encyclopaedia Judaica, Vol. 14. 1971. Keter Publishing House Ltd: Jerusalem.

- Foss, M. 1997 *The Search for Cleopatra*. London: Michael O'Mara Books Limited.
- Fraser, P.M. 1972 *Ptolemaic Alexandria*. New York: Clarendon Press. New York.
- Freedman, D. N. 1992 *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 5. New York: Double Day Press.
- George, AA 1997. *The Memoirs of Cleopatra*. Macmillan Publishers Ltd: London.
- Grabbe, L.L. 1992. *Judaism from Cyrus to Hadrian*, vol. Minneapolis: Fortress Press.
- Green, P. 1990. *Alexander to Actium*. London: Thames and Hudson Ltd.
- Hengel, M. 1974. *Judaism and Hellenism*. London: SCM Press.
- Jellicoe, S. 1968. *The Septuagint and Modern Study*. Oxford: Clarendon Press.
- Josephus, F. 1981. *The Antiquities of the Jews* in: *The Complete Works*. Grand Rapids USA: Kregel Publications.
- Josefus, F. 1981. *The Wars of the Jews* in: *The complete Works*. Grand Rapids, USA: Kregel Publications.
- Klasaantekeninge: M.A. 1997 (Prof P A Kruger).
- Koester, H. 1982. *History, Culture and Religion of the Hellenistic Age*. Philadelphia: Fortress Press.

- Lewis, N. 1986 *Greeks in Ptolemaic Egypt*. Oxford: Clarendon Press.
- Marlowe, J. 1971. *The Golden Age of Alexandria*. London: Victor Gollanz Ltd.
- Momigliano, A. 1975. *Alien Wisdom The Limits of Hellenization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Brien AA 1996. *Egyptian Women in Ptolemaic and Roman Egypt*. The University Press: Chicago.
- Otzen, B. 1990. *Judaism in Antiquity*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Schalit, A. 1976. *The World History of the Jewish People Vol VI*. London: W.H. Allen.
- Tarn, G.T. & Griffith, G. T. 1927. *Hellenistic Civilization*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Volkman, H. 1958. *Cleopatra*. London: Elek Books Ltd.
- Whiston, W 1981. *Josephus. Complete Works*. Kregel Publications: Grand Rapids, USA.